

APOLOGIJA ZA KRAJEVNO KNJIŽNICO

Apology for Local Library

Silva Novljan

Oddano: 4. 3. 2013 – Sprejeto: 29. 5. 2013

1.01 Izvirni znanstveni članek

1.01 Original scientific article

UDK 027.022

Izvleček

Namen: Namen prispevka je utrditi pomen krajevne knjižnice in njene vloge za prosto in enako dostopnost knjižnične dejavnosti, tudi za prebivalce najmanjših samoupravnih skupnosti.

Metodologija: S poslanstvom splošne knjižnice pri uresničevanju človekovih temeljnih pravic in svoboščin se zagovarja vloga krajevne knjižnice, z raziskavo pa se ugotavlja prikrajšanost prebivalcev za te pravice v občinah, ki nimajo nobene vrste izposojevališča v svoji občini, in sicer z analizo javno dostopnih statističnih podatkov in odgovorov na vprašalnik o knjižnični dejavnosti za prebivalce teh občin. Izpolnile so ga osrednje splošne knjižnice, odgovorne za organizacijo svoje dostopnosti. Rezultati splošno knjižnico umeščajo med družbeno odgovorne dejavnike, ki naj bi razvijali demokratično, socialno družbo in njeno prihodnost.

Rezultati: Raziskava je potrdila prikrajšanost prebivalcev za knjižnično dejavnost v občinah, ki nimajo lastne krajevne knjižnice, in to kljub dostopnosti knjižnične dejavnosti v sosednji občini, ki jo za potrebe svojih prebivalcev sofinancirata občina brez knjižnice in ministrstvo, pristojno za kulturo.

Omejitve raziskave: Raziskava je osredotočena na preverjanje dostopnosti knjižnične dejavnosti v njeni fizični obliki na izbranem vzorcu občin, ne izkazuje pa vsega obsega in kakovosti opravljenega dela slovenskih splošnih knjižnic za uresničitev skupno dogovorjenega priporočila o dostopnosti knjižnične dejavnosti.

Izvirnost/uporabnost: Način preverjanja dostopnosti knjižnične dejavnosti na izbranem vzorcu in učinka solidarnosti na enakost njene dostopnosti ponuja premislek o primernosti nekaterih zakonskih določil o organizaciji krajevnih knjižnic, ravnanju države, občin in osrednjih splošnih knjižnic za ohranjanje in razvoj temeljne kulturne pridobitve: krajevne knjižnice.

Ključne besede: *splošne knjižnice, človekove pravice, solidarnost, javni prostor, občine*

Abstract

Purpose: The purpose of the article is to strengthen the importance of a local library and its role in offering equal access to library services even to inhabitants of the smallest local communities.

Methodology: Fulfilling the mission of a public library, a local library exercises equal human rights and fundamental freedoms for inhabitants of a local community. The research indicates that inhabitants of a small community having no local library are deprived of human rights and fundamental freedoms. The questionnaire was completed by central public libraries responsible for the accessibility of library services in their region.

The research is based on the analysis of publicly available statistical data and responses to a questionnaire on library services in communities with no local library. The results place a public library among institutions behaving in a socially responsible way thus developing a democratic and responsible society.

Results: The results confirmed that small communities having no local libraries are deprived of library services although they, together with the Ministry of Culture, co-finance a local library in a neighbouring community and have access to its services.

Research limitations: The research is focused on verifying the accessibility of library services on a selected sample of communities and does not assess the entire scope and quality of public libraries' activity in realising common recommendations on the accessibility of public library services.

Originality/practical implications: Testing the accessibility of library services on a selected sample of communities and the effect of solidarity on equal access to library services encourage the consideration of suitability of regulations on local library organisation, the attitude of the state, communities and central public libraries in preserving and developing a local library.

Keywords: *public libraries, human rights, solidarity, public place, communities*

1 Uvod

Splošne knjižnice v Sloveniji niso danost sama po sebi in za vselej, čeprav so v okviru ustavnih določil lahko prepoznane kot dejavnik skladnega kulturnega in civilizacijskega razvoja (Ustava, 1991), ki skrbi za demokratično dostopnost informacij. Knjižnice načrtno in strateško razvijajo svoje delovanje, ga v kriznih časih še okrepijo, vsaj za določene cilje skupine, razumne odzive oblasti na družbeno stanje pa naj bi prepoznali kot podporo za okrepitev in širitev dostopnosti knjižnic. Pogled na statistična poročila o obisku splošnih knjižnic in izposojenih enotah knjižničnega gradiva, na ljudi med knjižnimi policami, lahko prepriča, da se v njihovo kulturno poslanstvo mora vlagati. Ljudje jih potrebujejo in se zato upravičeno upirajo politiki, kadar z ukrepi krni dejavnost knjižnic in tako ogroža posameznikove pravice do informiranja, izobraževanja

in kulture. Med številnimi ugovori v medijih proti neprimernemu ravnanju oblasti v sedanjih časih pritegne Langova izjava (2012, str. 19) o posledicah take politike: »Ljudje, ki odtegujejo kulturi, so krivi dveh zločinov: prvič, ravnaajo proti nacionalni zgodovini, drugič pa ogrožajo prihodnost.« Lahko je pritrčiti učinku odtegotanja sredstev za kulturo, izobraževanje, pa tudi temu, da »ne smemo žrtvovati prihodnosti v imenu sedanosti (ibid.)«, k čemur se nagibajo krizni reševalni predlogi oblasti v marsikateri državi. Bati se je, da se tudi v Sloveniji uveljavljajo ukrepi, »... ki vse bolj služijo socialni stratifikaciji, ne pa k splošni emancipaciji, kar naj bi bila izvirna ideja družbene redistribucije«, ugotavlja Breznik že leta 2004 (str. 11). V tem letu je Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici (Novljan [et al.], 2006) naštel štiri občine, ki niso imele nobene vrste splošne knjižnice v svoji občini. Zadnji statistični podatki tega Centra med drugim govore, da se zmanjšujejo sredstva za knjižnice¹ in da se povečuje število občin, ki nimajo splošne knjižnice. Center navaja (Mreža, 2012), da leta 2011 deset občin ni zagotovilo dostopnosti knjižnične dejavnosti. Statistični podatki kažejo, da v teh občinah ni bilo krajevne knjižnice ali izposojevališča premične zbirke niti bibliobusnega postajališča. To pomeni, da so morali občani sami najti pot do knjižnice, navadno do knjižnice v drugi občini, ki jo naj bi za dostopnost knjižničnih storitev sofinancirala njihova občina. Porast občin s takim ravnanjem kliče po zagovoru krajevne knjižnice, njenih temeljnih načel in njenega programa. Takšne knjižnice, ki je blizu določeni skupnosti, v katero se sama intenzivno vključuje z aktiviranjem njenih prebivalcev za razreševanje njihovih osebnih potreb, družbenih, gospodarskih, okoljskih in drugih problemov, za krepitev njihovega družbenega sodelovanja in razvoja lastnih potencialov.

»Informacija je vir izrednega ekonomskega in socialnega pomena. Od nje je odvisno pravo delovanje demokratične družbe,« zapiše Filo leta 1992 (str. 15), torej v času, ko so knjižničarji umeščali knjižnično dejavnost v okolje kot nujno za premagovanja težav v novi družbeni situaciji. Potrebno dostopnost informacij z javnimi knjižnicami so povezali z mednarodnimi kriteriji za njihovo delovanje (ibid., str. 20) in tako ponovno poudarili njihovo obče sprejeto demokratično vlogo. Mednarodna povezava usmerja knjižničarjevo profesionalno in etično delo, koristna je za načrtovanje in preverjanje sodelovanja knjižnic pri uresničevanju temeljnih človekovih pravic iz Splošne deklaracije človekovih pravic (1948), npr. pravice do sodelovanja v javnem življenju in odločanju, enakega

¹ Vodeb (2013, str. 1) poroča, da so se leta 2011 zmanjšala državna in občinska sredstva za splošne knjižnice, povečala pa so se sredstva zaradi članarine, vendar ne število članov. Postopno zmanjševanje sredstev tudi knjižnice sili k »tržnemu« ravnanju, pri čemer je prvi na udaru uporabnik, ki s članarino prispeva k vzdrževanju dosežene ravni. A tudi on, kot se zdi po rasti izposoje, ravna gospodarno: izposodi si več knjižničnega gradiva, podaljšuje pa ga, podobno kot ugotavlja Novljan za leto 2001 (2005, str. 135), domnevno lahko tudi za potrebe drugih, npr. članov družine.

dostopa do javnih služb (21. člen) in pravice do svobode izražanja in mnenja (19. člen). Uporabna je tudi za zagovarjanje knjižnic, kadar kakšno telo, državna ali lokalna oblast omejuje delo knjižnic pri uveljavljanju teh pravic. Leta 1991, ko je OZN v okviru deset letja kulturnega razvoja pozivala k aktivnostim v okviru teme Kultura in demokracija, ki v Sloveniji na državni ravni ni dobila podpore, so knjižničarji na strokovnem posvetu svojega stanovskega združenja intenzivno razpravljali o prenovljeni vlogi knjižnice. Želeli so si hitrejšega razvoja, da bi vse vrste knjižnic lahko družbeno odgovorne stopile v korak s časom in kot javna služba poskrbele za splošno dostopnost knjižničnega gradiva in informacij na ravni potreb nove družbene ureditve. Pozivali so k dvigu strokovnosti in etike delovanja: »Kvaliteta knjižničarske dejavnosti je v celoti odvisna od kvalitete dela posameznega člana,« zapiše Šircel (1991, str. 11), ko opozarja, da s svojim individualnim ravnanjem knjižničar tako ali drugače kaže odnos stroke do javnosti. V prispevkih so spodbujali knjižničarje, da svoje profesionalno znanje delijo s prebivalci z informacijskim opismenjevanjem (Filo, 1991), da se med seboj povezujejo (Dular, 1991), se močneje in ciljno naslonijo na potrebe svojega okolja (Novljan, 1991), razvijajo informacijsko službo za lokalno informiranje (Slokar, 1991) in pogumno stopajo v reorganizacijo procesov in storitev z uvajanjem računalniške tehnologije.

Ta prelomni čas zaznamuje tudi gospodarska kriza, na katero pa se splošne knjižnice, zlasti tiste v manjših krajih, niso mogle zadovoljivo odzivati, saj so bile pogosto tudi same finančno osiromašene. Novljan (1991, str. 47) povezuje njihov razvoj s podobo, kakršno ima o knjižnici oblast. Marsikje ta podoba ni ustrezala, in še danes ne, realnim potrebam. Tesnejša povezava knjižnic z lokalnim okoljem in njegovimi programi bi, po njenem mnenju, spreminjala pogled na knjižnice, še zlasti pomembna pa bi bila v tistih lokalnih skupnostih, ki v knjižnici še niso prepoznale sodelavca razvoja. Filo leta 1992 (str. 20) ugotovi, da bi celo matične knjižnice² »bile dobre kvečjemu kot krajevne knjižnice«. Take pa bi brez strokovne spodbude in podpore težko prepričale različne dejavnike lokalne skupnosti o smiselnosti in koristnosti svojega delovanja. Republiška matična služba, ki je leta 1990 analizirala uspešnost delovanja splošnih knjižnic v okviru knjižnične mreže, dogovorjene v sedemdesetih letih, je na posvetovanjih skupaj s knjižnicami potrdila primernost organiziranosti knjižnične mreže za ta čas in predlagala, da se matična služba (služba za pomoč manjšim knjižnicam pri njihovem strokovnem razvoju) prenese z osrednjih matičnih knjižnic na pokrajinske in podobno tudi domoznanska dejavnost, ki pa ohranja v vsaki, tudi krajevni knjižnici, svoje mesto v funkciji zbiranja oziroma evidentiranja in predstavljanja domoznanskega gradiva. »Ti posveti so bili /.../ izhodišče za vse kasnejše delovanje in prizadevanje državne matične službe,« (Novljan, 1999, str. 12–13) ki je podpirala razvoj knjižnične mreže z

² Matične knjižnice so bile po *Zakonu o knjižničarstvu* iz leta 1982 v upravnih enotah in naj bi kot osrednje knjižnice poskrbele tudi za strokoven razvoj vseh vrst knjižnic na svojem območju.

aktivnostmi za organiziranost osrednjih knjižnic kot samostojnih javnih zavodov, ki zmorejo prevzeti odgovornost za strokoven razvoj mreže knjižnic na svojem območju in uveljavljati enakost dostopnosti knjižničnega gradiva in storitev za prebivalce na svojem območju.

Knjižničarji so spremljali družbene spremembe, reorganizacijo lokalne samouprave, odkrivali obrobne skupine prebivalcev, da bi času primerno posodabljali knjižnice in razvijali mrežo knjižnic. Na dvajsetletno obdobje načrtnega, sistematičnega strokovnega prizadevanja za izboljšanje kakovosti knjižnic in širitev njihove vloge so bolj kot oblasti odgovarjali prebivalci. Z vsakim vložkom v dejavnost se je povečevalo število uporabnikov, obiskov knjižnic in izposojenega knjižničnega gradiva, a to ni bil zadosten razlog za hitrejši razvoj knjižnic. Kljub zgovorni rasti statističnih podatkov je bilo v tem času veliko neustreznega financiranja knjižnic, slabo razvitih krajevnih knjižnic in lokalnih skupnosti brez knjižnice, srečali smo se tudi z zapiranjem knjižnice.³ Ameriška raziskava (Koontz, Jue in Bishop, 2009, str. 89) je pokazala, da se knjižnice zapirajo v okoljih, kjer imajo malo obiskovalcev in kjer je financiranje nezadostno. S pomočjo geografskega in informacijskega sistema (GIS) so raziskovalci ugotovili, da pri zapiranju knjižnic prevladujejo okolja, ki jih zaznamujeta revščina in slabša izobrazba prebivalstva, zato knjižničarjem priporočajo, da se opremijo z dodatnimi podatki o okolju, spremljajo obisk knjižnic in mobilnost prebivalstva ter se tako z argumenti aktivno vključijo v razvijanje knjižnic, s prioriteto tam, kjer jih najbolj potrebujejo: v socialno ogroženih okoljih. Podatki Centra za razvoj knjižnic o lokalnih skupnostih brez knjižnične dejavnosti so med drugim napeljali na vprašanja, ali morda obstajajo v Sloveniji okolja, ki knjižnice ne potrebujejo? Ali potreba po krajevni knjižnici upada, ker prebivalci lahko svoje potrebe zadovoljijo z uporabo knjižnic na daljavo in drugimi informacijskimi posredniki? Ali spremembe v delovanju knjižnic niso bile dovolj, da bi prebivalci prepoznali njihovo koristnost zase in za skupnost?

1.1 Metodologija

V nadaljevanju prispevek ugotavlja, kako knjižnice kot demokratične ustanove uveljavljajo pravico do proste izbire informacij in enake dostopnosti knjižnične dejavnosti, predvsem kako si prizadevajo izpolnjevati svoje poslanstvo v družbeni ureditvi, ki uveljavlja družbo znanja, aktivnega in ustvarjalnega prebivalstva in družbeno odgovorno delovanje, tudi vseh javnih služb. Odgovori bodo omejeni na primer občin brez lastnih izposojevališč, za primerjavo pa bodo podani še primeri podobno velikih občin, ki imajo svojo krajevno knjižnico.

³ Navadno javnost s tem seznanijo časniki. Knjižnična statistika (še) ne zbira podatkov o zapiranju knjižnic.

Za ta namen bodo povzete značilnosti krajevne knjižnice, primeri občin, ki v svoji samoupravni lokalni skupnosti nimajo nobene vrste izposojevališča, pa bodo poskušali odgovoriti na vprašanje, kakšne možnosti imajo njihovi prebivalci za zadovoljevanje potreb s knjižničnimi storitvami. Uporabljeni bodo javno dostopni statistični podatki in odgovori na vprašalnik, ki so ga dobile osrednje knjižnice in osrednje območne knjižnice in v katerem so navedle podatke, ki so del javnega poročanja o izvajanju njihovih formalnih zadolžitev, ki modelirajo enakost njihovih potencialnih uporabnikov. Uporabljeni bodo metoda analize statističnih podatkov in strokovni viri, ki osvetljujejo sedanje družbeno stanje. Analiza absolutnih podatkov naj bi pomagala preveriti enakost dostopnosti knjižnične dejavnosti, pa tudi ponudila premislek, kaj to pomeni za družbo, ne samo za prebivalce raziskovalnega vzorca.

Raziskava je omejena in tako tudi njeni rezultati ne dajejo podobe razvitosti mreže splošnih knjižnic,⁴ so pa lahko spodbuda za premislek in koristen napotek za načrtovanje mreže in razvoja splošnih knjižnic. Zanje pa velja, kot to določa standard, da morajo, ne glede na svojo lokacijo, prebivalcem omogočati dostop do knjižničnega gradiva in storitev, ki jim zagotavljajo dostopnost pravic iz poslanstva knjižnice. Za izhodišče razmišljanja bo torej služil javno sprejeti model krajevne knjižnice, ki ga osrednje knjižnice v svoji mreži uresničujejo. Z njim uresničujejo namen splošne knjižnice, zapisan v *Standardih za splošne knjižnice* (za obdobje od 1. maja 2005 do 30. aprila 2015) v okviru mednarodnega manifesta o vlogi in pomenu splošnih knjižnic (Standardi, 2005).

2 Krajevna knjižnica v mreži splošnih knjižnic

Splošna knjižnica je vgrajena v temeljno strukturo družbe, v kateri kot druge organizacije prevzema odgovornost »za resno upoštevanje vplivov, ki jih ima na družbo s svojim delovanjem« (Carrol, 2000 cv: Trajnostni, 2011, str. 111). V demokratičnem okolju, ki priznava razlike, probleme pa razrešuje z dogovarjanjem in sodelovanjem, je knjižnično univerzalno poslanstvo zaznamovano s knjižnično zbirko in storitvami, ki so v interesu posameznika in hkrati dobre za vse. Izvajanje poslanstva je zaupano strokovnjakom, ki z organizacijo knjižnic poskrbijo za enakost dostopnosti kakovostne knjižnične dejavnosti s primerno lokacijo knjižnic in z njihovo različno ponudbo knjižničnega gradiva in storitev, da znotraj raznovrstne skupnosti posameznik lahko deluje kot neodvisna osebnost. V podpiranju take dostopnosti informacij se knjižničarji ne

⁴ To vrednoti Center za razvoj knjižnic pri Narodni in univerzitetni knjižnici. Koristno bi bilo, da bi bili ti podatki iz razvida splošnih knjižnic tudi javno objavljeni, bodisi na njihovi spletni strani ali na strani pristojnega ministrstva.

morejo izogniti neenakosti, ki obstaja v okolju, in premislekom o gospodarni in etični dostopnosti knjižničnega gradiva in storitev. Prepoznavanje neenakosti in prizadevanje za njeno razreševanje sta zapisana v poslanstvu splošnih knjižnic in poznavanje okolja omogoča, da se preprečuje neobčutljivost za pravičnost, zato knjižničarji ne bi smeli spregledati opozoril že omenjenih in tudi drugih raziskovalcev. Tudi Rawls (2011, str. 41) označuje ravnanje, ki v družbeni in ekonomski neenakosti zadosti pogojem poštene enakosti možnosti, za pravično takrat, ko najbolj koristi članom družbe v najslabšem položaju. Da je dobro poznavanje okolja, tisto, ki presega poznavanje javno dostopnih podatkov, nujno za načrtovanje mreže izposojevališč in za njihovo organizacijo, pa ugotavljata tudi Videček in Novljan (2010, str. 35). Analiza nabavne politike knjižničnega gradiva slovenskih splošnih knjižnic (Novljan, 2011) pa je pokazala, da so knjižnice občutljive za razlike v okolju, a se nanje odzivajo različno; pogosto pod vplivom finančne situacije, opazno pa je bilo tudi posebno razumevanje oziroma sprejemanje poslanstva: enakost potreb prebivalcev so primerneje obravnavale osrednje knjižnice, ki gradijo zbirke knjižničnega gradiva krajevnih knjižnic s prepoznanimi potrebami njihovega okolja in spoštovanjem vseh vidikov poslanstva knjižnice tudi za manjše oziroma podeželske kraje (ibid., str. 95). Njihovo ravnanje se povezuje z razmišljanjem o enaki kakovosti knjižnične dejavnosti za vsakogar.

Navadno je vsako stalno izposojevališče poimenovano knjižnica, tudi v primeru, ko ne ustreza dogovorjenim minimalnim pogojem za knjižnico, v tem primeru določilom *Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003). Zadostuje že, da omogoča izposojiti knjižničnega gradiva na dom, čeprav iz strokovno neprimerno organizirane zbirke knjižničnega gradiva. Ob obisku različnih izposojevališč obiskovalec spozna, da se med seboj razlikujejo. Razlike pogojujejo okolje samo in pričakovanja skupnosti, status knjižnice v knjižnični mreži, ne nazadnje tudi razumevanje skupnih vrednot, ki jih splošna knjižnica predstavlja. To so v manifestu o splošnih knjižnicah zapisane vrednote, ki poudarjajo dostopnost tistega modela splošne knjižnice, ki zmore uveljavljati dogovorjeno poslanstvo dostopnosti knjižničnega gradiva, informacij in storitev za informiranje, izobraževanje in kulturo za vse v vsakem okolju. Tu se prebivalci doživljajo kot svobodne osebe znotraj skupno dogovorjenega dobrega. Za tak vidik dela, ki povezuje družbeno odgovornost z vsaj dvema prvinama etike, »zavest/jo/ o tem, kaj je za človeka dobro, in zavest/jo/ o dolžnostih, ki jih mora človek izpolniti« (Jaklič, 2005 cv: Trajnostni 2011, str. 141), je za okolja, kjer obstajajo razlike, nesoglasja, primerno izbrati ideal, trdi Rawls (2010, str. 24). V ta javni interes, v Sloveniji formalno izkazan, se knjižnice vključujejo z izbrano knjižnično zbirko širokega izbora raznovrstnega kakovostnega knjižničnega gradiva in informacij in s svojim ravnanjem in storitvami, ki nenehno izkazujejo, kako razumejo pravico do svobode in enakosti. Svoje sposobnosti za uveljavljanje tega načela ne bodo nikoli izkazale enkrat za vselej

in brez dvomov, brez kritičnega pogleda na okolje in lastno delo, a brez razumevanja in sprejemanja poslanstva knjižnice bo njihov napor slabo poplačan.

Knjižnico naj bi kot ideal, torej v modelu pričakovane kakovosti, razvijali v demokratičnem okolju, ki priznava razlike, a tudi v okolju, ki skupno dogovorjenih vrednot iz poslanstva knjižnic ne razume podobno. V razvojnih konceptih knjižničarji ne bi bili uspešni, če bi v razvijanju knjižnične dejavnosti upoštevali le splošno zadovoljstvo prebivalcev, npr. splošno mnenje okolja, da lahko lagodno živi brez knjižnice, ali zadovoljstvo uporabnikov, kakršno se prikazuje s podatki o obisku knjižnic in izposoji knjižničnega gradiva, ali v rezultatih anket o značilnostih uporabe splošnih knjižnic in zadovoljstvu prebivalcev z njihovimi storitvami.⁵ Bolj kot povprečno zadovoljstvo uporabnikov knjižnice z določenimi storitvami so razvijalcem v korist podatki o nizki učinkovitosti določenih drugih storitev (npr. ob velikem zadovoljstvu z osnovno storitvijo, kot je izposoja knjižničnega gradiva na dom, manjša pozornost za druge storitve; ob velikem pričakovanju dostopnosti novih naslovov in priljubljenih knjig nizko izkazovanje uporabe temeljnih strokovnih in umetniških del). Ti podatki veliko povedo o uresničevanju poslanstva, še posebej, ko se povežejo z rezultati drugih raziskav, npr. z raziskavo bralne pismenosti, stopnjami revščine in podobno. Knjižnice uveljavljajo ob promociji odličnosti v knjižnični zbirki in storitvah prioriteto enakosti, socialne vključenosti za vse, tudi za tiste, ki knjižnic ne obiskujejo, čeprav jih posredno, ali tudi ne, financirajo. To je splošno koristna solidarnost, ki od družbe zahteva premislek o knjižnični dejavnosti in njeni dostopnosti, o tem npr., ali zmorejo male občine same financirati knjižnično dejavnost, ki je pogosto slabo razvita tudi zaradi preteklega nesolidarnega razvijanja krajevnih knjižnic zunaj občinskega središča prejšnje večje občine, in podobno. Premislek velja tudi za knjižničarje, še posebej pa zahteva pozorno rabo oznake »naša knjižnica«, sploh v osrednji knjižnici, da se ne zlorabi, ko se odloča, kateremu izposojevališču osrednje knjižnice dati v določeni situaciji prednost.

Preglednica 1: Mreža izposojevališč splošne knjižnice

Izposojevališča splošne knjižnice	Leto 1990	Leto 2011
Št. občin	62	212
Št. osrednjih knjižnic	60	58
Št. nesamostojnih osrednjih knjižnic	30	1

⁵ Raziskavo Javnomenjska telefonska raziskava med člani, uporabniki in neuporabniki splošnih knjižnic je financiralo Ministrstva za kulturo leta 2010 kot podporo pripravi strategije razvoja splošnih knjižnic. Dostopna je na spletni strani Združenja splošnih knjižnic: <http://zdruzenje-knjiznic.si/dobro-je-vedeti/dokumenti/>

Izposojevališča splošne knjižnice	Leto 1990	Leto 2011
Št. krajevnih knjižnic	231	261
Št. izposojevališč premične zbirke	179	76
Št. bibliobusnih postajališč	376 (7 bibliobusov)	675 (12 bibliobusov)
Skupaj lokacij izposojevališč	846	1070
Št. občin brez izposojevališča v lastni občini	0	10

Vir: Novljan, 1991; Mreža, 2012

V preglednici so uporabljena poimenovanja izposojevališč iz *Pravilnika o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003). *Izposojevališče* je vsak fizični prostor, kjer uporabnik neposredno dostopa do knjižnične zbirke in temeljnih storitev za pridobivanje informacij o knjižničnem gradivu, njegovi dostopnosti in možnosti uporabe v izposojevališču in zunaj njega.⁶ Najbolj razširjeno izposojevališče je *krajevna knjižnica*. Je organizacijska oblika knjižnice, ki je najbližje prebivalcem, potencialnim uporabnikom na določenem geografskem območju za zagotavljanje dostopa do knjižnične dejavnosti. Območje določa število prebivalcev, ki jih združujejo določene demografske, geografske, upravne in komunikacijske vezi, te pa določijo tudi lego knjižnice v kraju, ki ga prebivalci pretežno obiskujejo. Krajevna knjižnica je tudi vsaka *osrednja knjižnica*. Naziv osrednja ji pripada, kadar prevzame določene skupne naloge in odgovornosti za vsa svoja izposojevališča oziroma za organizacijo dostopnosti knjižnične dejavnosti na dogovorjenem območju. Dodatek »območna« pa osrednja knjižnica pridobi, ko opravlja naloge iz 27. člena *Zakona o knjižničarstvu* (2001), podrobneje opredeljene v *Pravilniku o osrednjih območnih knjižnicah* (2003), poenostavljeno pa so to: dostopnost redkeje zahtevanega knjižničnega gradiva, skrb za organizacijo domoznanske dejavnosti na dogovorjenem območju, pomoč in svetovanje pri razvoju mreže izposojevališč, strokovnost knjižnic in uporaba informacijske tehnologije. Kot krajevna knjižnica, a premična, je v veljavi tudi *bibliobus*, ki svojo dejavnost opravlja s postanki na bibliobusnih postajališčih na dogovorjenih lokacijah. *Izposojevališče premične zbirke* ima okrnjeno ponudbo knjižnične dejavnosti. Ni krajevna knjižnica, ker navadno ponuja le izposojajo knjižničnega gradiva iz menjajočih se manjših zbirk knjižničnega gradiva, v boljši izvedbi pa tudi dostop do kataloga oziroma do spletne stra-

⁶ Knjižnica ima lahko tudi druge organizacijske oblike za opravljanje svoje dejavnosti, ki pa uporabnikom niso neposredno dostopne, npr. enoto za pridobivanje in bibliografsko obdelavo knjižničnega gradiva, skladišče knjižničnega gradiva in upravo osrednje knjižnice.

ni osrednje knjižnice, kjer so dostopne storitve na daljavo, občasno pa še prireditve. Zaradi teh razlik so v preglednici pravzaprav navedene lokacije izposojevališč, s katerimi se lahko prikaže popolnejša slika neposredne dostopnosti knjižničnih storitev za prebivalce kot samo z navajanjem fizičnih enot izposojevališč.⁷

Preglednica kaže na to, da je bilo leta 2011 med 1070 lokacijami, kjer je bila prebivalcem dostopna knjižnična dejavnost, 407 akterjev, ki to dejavnost izvajajo. Med njimi je, skupaj z bibliobusi, ki zadovoljujejo potrebe prebivalcev na 675 postajališčih, predmet zanimanja raziskave: krajevna knjižnica. Predvsem 319 (nepremičnih) krajevnih knjižnic, ki morajo in morejo najprimerneje uresničevati načrtovani ideal za izvajanje poslanstva splošnih knjižnic. V teh nalogah ji sledi bibliobus, potem šele izposojevališče premične zbirke.

V dvajsetih letih je bilo v knjižnični mreži kar nekaj sprememb. Pomemben dosežek razvoja bi lahko bilo dejstvo, da se število osrednjih knjižnic ni povečalo zaradi povečanja števila občin, ampak se je krepila njihova upravna samostojnost, s katero se je povečala odgovornost za strokovni razvoj, da so se postopoma posodabljele stare in razvijale nove krajevne knjižnice. K povečanemu številu slednjih je pripomogla tudi nova upravna ureditev, ki je, čeprav ne izrecno, zahtevala, da občine med drugim zagotavljajo splošno knjižnično dejavnost. Decentralizacije, ki naj bi knjižnice približala ljudem, ker naj bi tisti, ki odločajo na lokalni ravni, okolje bolje poznali (Breznik, 2004, str. 39), ni podprla ustrezna finančna politika, zaradi česar lokalna skupnost težko podpira knjižnično dejavnost, ki je urejena z zakonskimi določili, ki so zunaj njene pristojnosti. Če je bilo to lažje doseči v večjih, bogatejših občinah, pa se je pogosto zapletalo v manjših. Občine, ki so nastajale po letu 1995, so bile praviloma majhne, kar kažejo tudi podatki o številu prebivalcev. V Sloveniji ima več kot 52 % občin manj kot 5000 prebivalcev, nekaj več kot 12 % je tistih, ki imajo manj kot 2000 prebivalcev, in nekaj več kot 3 % občin imajo manj kot 1000 prebivalcev (Rejec, 2011). Za večino teh občin, ki imajo razpršena naselja in po večini manj kot 1500 prebivalcev, bi bil bibliobus primerna oblika dostopnosti knjižnične dejavnosti. Čeprav se je število bibliobusov povečalo, to ne zadostuje za pokritje enake dostopnosti knjižnične dejavnosti. Največ občin z manj kot 5000 prebivalci ima pomurska regija. V tej regiji približno 70 % občin ni dosegalo prebivalstvenega merila (tj. 5000 prebivalcev, ki jih kot pogoj določa člen 13a *Zakona o lokalni samoupravi*; oziroma zaradi posebnih okoliščin ali razlogov lahko občina šteje

⁷ Podatki mreže pa ne povedo, ali je dostopnost knjižnične dejavnosti v sedanji obliki mreže izposojevališč uresničena skladno s potrebami slovenskega okolja po formalnih priporočilih, ker osrednje splošne knjižnice še niso objavile podatkov oziroma načrtov izposojevališč oziroma dostopnosti knjižnične dejavnosti za svoja območja.

tudi manj prebivalcev, vendar pa ne manj kot 2000), dobra tretjina teh občin pa ima manj kot 2000 prebivalcev (ibid.)

Proces decentralizacije, ki naj bi vplival tudi na proces demokratizacije, pa zgolj z drobljenjem oblasti na manjše upravne enote sam po sebi ne prinaša bistvenih sprememb, ugotavlja Breznik (ibid, str. 41). Tudi krajevne knjižnice, »ki želijo streči konkretnim potrebam ljudi, kakršne so potrebe po funkcionalnem opismenjevanju, razvijanju bralnih kultur, strpnosti, brisanju kulturnih razlik, preprečevanju socialne izključenosti itn.« (ibid, str. 45), so se v večini primerov razvijale s prizadevnostjo knjižničarjev, uresničevalcev nacionalno sprejetega ideala, redko pa na zahtevo oziroma spodbudo občinske oblasti. Slednje se je dogajalo pogosteje, ko so finančno zmožne občine svojo novo sodobno knjižnico ponosno predstavljale širšemu okolju kot zgled svoje kulturne in izobraževalne politike in tako posredno zniževale kulturno podobo občinam brez knjižnice. V tem razvojnem obdobju je knjižnica sicer postala nezamenljiva, nepogrešljiva in jo v sodobnem času tehničnega napredka v pridobivanju in posredovanju informacij ne ogrožajo niti internet niti prosto dostopne informacije, ni pa povsod nedotakljiva. A žal, kot je videti, jo lahko še zmeraj ogrožajo ljudje, predvsem tisti na oblasti. Težko bi se reklo, ali morda tudi zato, ker poznajo moč njenega poslanstva. Zato pa ostane domneva, da knjižnice še zmeraj niso uspele prepričati vseh okolij o pomembnosti svoje dejavnosti za znanje, gospodarske in družbene potrebe, razdvojenost, razslojenost in za prihodnje generacije, da bi oblast vlagala vanje kot v ustanove nacionalnega pomena, kot v dejavniki demokratizacije znanja, kulture in družbenega delovanja. Tako obstajajo nekatera okolja z oblastjo, a žal lahko tudi s prebivalci, ki ne zahtevajo knjižnične dejavnosti, kadar jim je kratena, saj je še zmeraj ne prepoznajo kot dovolj pomembne za svoje življenje v lokalnem in globalnem svetu. V svetu, ki ga označuje globalna kultura, »sočasna potujočemu konvoju dela, kapitala, blaga, informacij in tehnologij«, kot jo s številnimi prepoznanimi vplivi prikazuje Vidmar Horvat (2006, str. 7). Zahteva vse več znanja, poznavanje lastne in tujih kultur, znanje svojega in drugih jezikov, spoznavanje razlik in podobnosti za strpno in visoko etično delovanje. Za odgovor na vprašanje, ali naj bi imele krajevno knjižnico tudi občine z manj kot 1500 prebivalci, kot določa *Pravilnik o pogojih za opravljanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003), se je treba nekoliko podrobneje pomuditi pri vlogi njenega poslanstva v sedanjem času, pri čemer je pomembno podobno spoznanje kot v raziskavi nabavne politike knjižnic (Novljan, 2011), da temeljno poslanstvo knjižnic ostaja nespremenjeno, da se tudi v Sloveniji krepi družbena vloga splošnih knjižnic in da družbene spremembe vplivajo na občutljivost in prizadevanje knjižnic za uresničevanje človekovih pravic po enaki dostopnosti in svobodni izbiri in uporabi informacij za zadovoljevanje informacijskih, izobraževalnih, raziskovalnih in kulturnih/umetniških potreb.

3 Nezamenljivost krajevne knjižnice

Krajevna knjižnica omogoča opravljanje poslanstva splošnih knjižnic na ravni poznavanja potreb prebivalcev. Zaradi tega se tudi z mednarodnimi strokovnimi priporočili knjižnice umeščajo v okvir obveznosti samoupravne lokalne skupnosti, v knjižničnem sistemu pa med temeljne nosilce prepoznavanja potreb po razvoju knjižnične dejavnosti, kot ugotavlja Jakac-Bizjak (1993, str. 20). Bolj ko knjižničarji poznajo potrebe prebivalcev, več je možnosti za uresničevanje njene nesporne navzočnosti. Skupnost jo utrdi kot »našo knjižnico«, z znamko, ki je ne pridobi z vpisom v register, ampak z dojemanjem njenega učinka. Vzporednica z znamko, za katero velja, da »v teoriji [pa] ni bilo nikoli sporno, da je znamka sloveča takrat, ko jo pozna širok krog javnosti, to je tudi tisti krog potrošnikov, ki blaga, označenega s to znamko, nikoli ne kupuje« (Krisper Kramberger, Puharič, Ule cv: Jadek Pensa, 2008, str. 21–22), pokaže, da jo gradijo posamezniki, ki sporočajo, da se njene storitve ločijo od številnih podobnih ponudnikov informacij. »Pogoj za pridobitev pravice do znamke je tako vsaj minimalna razlikovalna sposobnost znaka.« (Ibid, str. 35) Tako oznako bi uporabniki najverjetneje dali knjižnici, ki brez togih birokratskih ovir strokovno uspešno in učinkovito zadovoljuje večino njihovih informacijskih potreb, ki značilno opredeljujejo njihovo določeno življenjsko obdobje. To je knjižnica, ki jih informira, navdušuje, izobražuje, navdihuje, spodbuja, pomirja in povezuje, ko razrešujejo svoje probleme, razmišljajo, raziskujejo, ustvarjajo in se sproščajo. A to ni nujno najbližja ali najsodobnejša knjižnica, prav tako ne nujno knjižnica v kraju bivanja, saj se ljudje bolj kot kdajkoli prej selijo, dnevno tudi zaradi službe. Je pa to gotovo knjižnica, kjer se čutijo sprejete in varne, hkrati pa dobro posluje. Tako naj bi se počutili v knjižnici, ki ji uspe omejiti brezmejni informacijski prostor, bodisi fizično ali virtualno, z izborom potencialno zanimivih virov za potrebe uporabnikov, urejenih v pregledno in obvladljivo zbirko, in jih izobražuje tudi za dostopnost in uporabo informacij zunaj knjižnice. Skozi knjižnično zbirko namensko izbranega knjižničnega gradiva s področja znanosti in umetnosti jih vodi prepoznavna pot razreševanja problema, ob njej pa so knjižničarski pripomočki in knjižničar, ki jih po potrebi usmerja do virov, tudi tistih zunaj zbirke njihove knjižnice, navaja teorija (Novljan, 2010). Subjektivna ocena, da knjižnica primerno zadovolji potrebe po dostopnosti informacij za posameznikovo informiranje, vedenje, znanje in kulturo, gradi kakovost knjižnice in njeno odgovornost za izbiro, odločanje in ravnanje ljudi. Ljudje ji zaupajo, se vanjo zatekajo, ko so v dvomih, čeprav vedo, da jim ne bo vselej odgovorila z gotovostjo. Pomembneje je, da jim ponudi dovolj tehtnih virov in informacij, čeprav samo usmerjevalnih, s katerimi oblikujejo svoja mnenja, stališča, znanje in odgovorno ravnanje, in da jim poleg dejstev ponudi tudi domišljijo. Pripadnost ji lahko izražajo tudi ljudje, ki je ne obiskujejo, se pa zavedajo njene vloge, vedo zanjo, vsaj v grobem

poznajo njen namen in menijo, da jo bodo ob priložnosti obiskali, bodisi zaradi sprostivne bodisi zaradi informacijskih potreb, ki jih ne bodo mogli sami uresničiti.⁸

Ko knjižničarji ustvarjajo »našo« krajevno knjižnico, ji določajo lokalno identiteto, ki prispeva k širši skupnosti. Pri delu jih vodita stroka in etika, ki zmoreta z vsebino knjižnične zbirke prebujati, spodbujati lokalno okolje z informacijami, ki imajo poudarek na relevantnosti, ne samo na provenienci, sicer značilni za domoznansko gradivo, in predstaviti lokalno okolje in njegovo ustvarjalnost tudi zunanjemu okolju. Ustvarjanje identitete krajevni knjižnici v današnjem globalnem svetu, ki vsakdanje življenje in delovanje razširja prek lokalnih in državnih meja in ga potiska v vzajemno odvisnost, v obliko »brezkrajevne skupnosti« (Beck, 2003, str. 27), za knjižničarja pomeni proces, gradnjo knjižnične zbirke in storitev za življenje in delovanje, ki ni več samo krajevno, ampak tudi globalno. To pa po Beckovi razlagi (ibid., str. 70–72) ne pomeni samo de-lokalizacije, temveč postavlja tudi re-lokalizacijo, ko se lokalne posebnosti umešča globalno.

»Posebnost kakega kraja potemtakem izhaja iz dejstva, da je postavljen v žarišče samolastne mešanice transnacionalnih in lokalnih družbenih odnosov,« pravi Beck (ibid., str. 96) Zavedanje, kaj pomeni lokalni prispevek h globalni skupnosti, je pomemben gradnik knjižnične zbirke krajevne knjižnice in storitev. Gradijo se podobno kot v drugih knjižnicah na osnovi splošnega upoštevanja človekovih pravic, kažejo pa lokalne značilnosti. Pogled nanje sporoča: pogledj, kakšno knjižnično gradivo in storitve ponuja, in vedel boš, kakšna je lokalna skupnost. Knjižnico oblikujejo lokalne potrebe in lokalna ustvarjalnost ter sodelovanje prebivalcev. Spodbujala naj ne bi samo pismenosti, izobraženosti, aktivnosti in ustvarjalnosti prebivalcev, ampak tudi vezi med kulturami, ki spreminjajo stare obrazce delovanja in spodbudijo oblikovanje novih socialnih prostorov oziroma vezi. Značilno zanjo je hitro in primerno odgovarjanje na spreminjajoče se potrebe okolja. V sedanjem obdobju, ko se vse več ljudi spopada z brezposelnostjo, revščino in posledično z izključenostjo iz družbe, je knjižnica še bolj poudarjen javni prostor socialne pravičnosti. Dostopna je vsakomur za pomoč pri razreševanju njegovih težav in zadovoljevanje potreb. Lahko zastavi različna vprašanja, tudi tista o gospodarski in socialni pravičnosti, ohranja varnost, spodbuja aktivnost, družbena omrežja samopomoči, samooskrbovanja in aktivnega družbenega delovanja. Zlasti v manjših

⁸ Med njimi so tudi tisti, ki za pomoč potrebujejo knjižničarja, ne pa tudi knjižnice. Knjižničar zanje opravi raziskovalni postopek izbire potencialnih informacij za razreševanje njihovega problema: poizveduje, vrednoti informacije, jih pridobiva, skrbi za njihovo etično rabo. Opozarja na minljivost virov, kar vodi do njihovega shranjevanja za potrebno preverjanje, z njihovo rastjo pa do njihovega urejanja, ko jih knjižničarski strokovnjak uredi v zbirko v fizičnem in/ali virtualnem prostoru in tako poskrbi za njihovo predstavljanje in uporabo.

občinah njena knjižnična zbirka ni samo izbrano gradivo za učenje in prosti čas, saj ga dopolnjuje izbrano gradivo, ki ponuja tudi rešitve, navdihuje, ozavešča, odkriva nove možnosti in spodbuja širino pri kritičnem razmišljanju in delovanju. Izbira potencialno pomembnega knjižničnega gradiva za knjižnično zbirko je tudi za manjše kraje vse večja, saj se izobrazbena raven prebivalstva dviguje, med uporabniki je vse več ljudi z višjo izobrazbo in tudi med njimi so nezaposleni. V iskanje zaposlitve niso prisiljeni le ljudje s končano osnovno šolo in slabo pismeni; tudi v manjših krajih je vse več mladih, ki so nadaljevali izobraževanje, upajoč na zaposlitev. Soočenje s stvarnostjo, da se ob pridobljeni izobrazbi, ki jo je spodbujala družba znanja, uveljavljajo novi kriteriji selekcije, npr. spol, starost, zdravje, prepričanje, zveze in regionalne navezanosti, kot ugotavlja Beck (2009, str. 228), jih sili v pridobivanje novega znanja in v spoznavanje novih družbenih razmer znotraj te »družbe tveganja«, kot sedanje stanje poimenuje Beck.

V taki družbi se osebno odločanje tesno povezuje s potrebo po večji izbiri in dostopnosti informacij, njihovem razumevanju in primerni uporabi. Potreba po obveščeni narašča. Izrazito se je povečala s spremembami, ki so jih prinesle samostojna država, demokratična ureditev, nove samoupravne skupnosti, zasebna lastnina, večanje izobrazbene ravni, na drugi strani pa družbeni napredek, ki ga neodvisno od lokalne skupnosti usmerjajo raziskovanje, tehnologija, še zlasti informacijsko komunikacijska, gospodarstvo in sama znanost. Ta, kot pravi Beck (2009), razvija stvarnost hitreje, kot smo jo sposobni razumeti, predvsem njene učinke. Prebivalstvo uporablja njene dosežke, ne da bi se jim moglo v resnici upreti. Tako razvoj, skupaj z gospodarsko, družbeno in tudi okoljsko krizo, delovanje vseh krajevnih knjižnic postavlja na enako zahtevnostno raven, ne glede na to, v kakšni in kako veliki skupnosti delujejo; v mestnem središču ali na vasi. V pomoč morajo biti času, ki zaznamuje življenje z nenehnim dvomom in zahtevo po kritični presoji ter udejstvovanju v njem. Že sedaj se povečuje obisk v manjših krajih; med obiskovalci so lahko tudi izobraženi in zagrenjeni ljudje, ki iščejo možnosti za ohranitev in dopolnitev znanja z novimi vsebinami in spretnostmi, hitro dostopnost informacij za premislek in odzivanje na spremembe ter kritično odzivanje na programe rasti in razvoja, ki jih pred njih postavlja družba tveganja. Ta pa je v smislu naraščanja socialnega in političnega pomena informiranja tudi »znanstvena, medijska in informacijska«, trdi Beck (ibid., str. 56). Uresničuje se na različnih področjih. Za družbo je značilna tudi e-demokracija, ko politični sistem omogoča državljanom pridobitev relevantnih informacij prek elektronskih medijev, prav tako podpira interaktivno večstransko komunikacijo, daje različne možnosti za neposredno demokratično sodelovanje pri oblikovanju stališč in odločanju, pravi Pičman Štefančič (2008, str. 22). Knjižničarji v taki družbi ne smejo spregledati, da zmore te možnosti primerno uporabiti le manjši delež prebivalstva. Težko si je predstavljati, da bi taka družba razreševala probleme brez knjižnice, še zlasti ker njen prispevek pri ogroženosti in razreševanju

problemov ni le pomoč pri dostopu do informacij, ampak tudi pomoč pri izbiri njihove veljavnosti in odgovorne rabe.

Knjižnica pomeni tudi druženje, omogočanje povezav z drugimi, drugačnimi, posredno prek knjižničnega gradiva in neposredno z bolj ali manj izobraženi, s tistimi, ki jih je družba uvrstila na podobno raven hierarhične lestvice, in s tistimi, ki so zunaj nje; je prostor za drugačne možnosti delovanja, za povezovanje »jaz« z »drugim«. Za te potrebe ponuja več kot preostali ponudniki informacij: poleg stvarnih vsebin, ki zajemajo vsa področja znanosti brez hierarhičnega vrednotenja, tudi izbrane humanistične vsebine in umetnost, ki zmore poseči tja, kjer tudi objektivna znanost išče navdih ali opozorilo. Knjižnica jo deli s prebivalci s prepričanjem, da je umetnost dostopna vsem, ne glede na njihovo izobrazbeno raven. Ob tej ponudbi zagotavlja še strokovno pomoč, nasvet in izobraževanje za izbiro in rabo teh vsebin.

V dobro urejeni družbi, v kateri so temeljne pravice zajamčene, naj prebivalci ne bi bili prikrajšani za storitve splošne knjižnice. Rawls zagovarja stališče (2011, str. 91), da je neki sistem bolj učinkovit od drugega, kadar dohodek, ki ga prejema tisti v boljšem položaju, odmerja večji dohodek tistim v slabšem položaju. Sledi primerjava, kako učinkovita je knjižnična dejavnost osrednjih knjižnic za prebivalce v občinah, ki so brez knjižnične dejavnosti in tako hipotetično na slabšem kot prebivalci občin z dostopno krajevno knjižnico. Osrednje vprašanje bo, ali so prebivalci občin brez lastne krajevne knjižnice prikrajšani in kako se odziva knjižnični sistem na njihove težave v dostopnosti informacij, predvsem pa na kakšen način osrednje knjižnice opravljajo svojo vlogo pri tem. Domneve so:

- prebivalci so prikrajšani za kakšne knjižnične storitve,
- obstaja solidaren odnos osrednjih knjižnic do potreb prebivalcev teh občin, odnos, ki lahko tudi presega formalne obveznosti osrednje knjižnice,
- solidarnost ne more nadomestiti odsotnosti krajevne knjižnice.

Ne bodo pa analizirane spremembe v njihovih storitvah, odzivih na družbene spremembe z vsebino storitev. Raziskava bo vztrajala na spoznavanju, da javne knjižnice s svojo navzočnostjo lahko pripomorejo k razvoju posameznika in skupnosti, čeprav samo s poudarki na ohranjanju javnega prostora, razvijanju branja in informacijske pismenosti ter koncentracije pri uporabi informacij za določene namene iz poslanstva (Novljan, 2010), in pri mnenju, da to počnejo s skrbno izbranim knjižničnim gradivom, informacijami in storitvami tudi v vsaki krajevni knjižnici. Še bolj kot druge organizacije so odvisne od okolja, v katerem delujejo, in tudi njih se ocenjuje po tem, kako družbene in okoljske premisleke vključujejo v poslovanje in komunikacijo z zainteresiranimi udeleženci; najmanj z občinami, do katerih imajo zakonsko, finančno in operativno odgovornost, na drugi strani pa s prebivalci, uporabniki, na katere vplivajo s svojim

delovanjem in ponudbo. Svojo zavzetost za etično vedenje, ekonomski in družbeni razvoj in izboljšanje življenja okolja lahko razbirajo iz odzivov zaposlenih, ustanoviteljev in uporabnikov (Trajnostni, 2011, str. 108). Knjižnice se bo vrednotilo s spoznanjem, da v knjižnici ni rutinskega dela in da mora biti vsak knjižničar vodja; še toliko bolj v majhnih knjižnicah, kot pravi Applegate (2010, str. 7), ne pa po uvrščanju med ustanove, »... ki ne zahtevajo ravno domiselno upravljanje« (Breznik, 2004, str. 40).⁹

4 Uporabnikova pot do knjižničnega gradiva

V knjižničnem sistemu mreža splošnih knjižnic ponazarja načelo »knjižnično gradivo do uporabnika«. Poudarja knjižničarjeva, sodobnemu času ustrezno prilagojena prizadevanja za uresničitev vseh petih Ranganathanovih zakonov,¹⁰ kar pomeni, da knjižničar išče poti do uporabnikov, in ne obratno. Zgornji naslov aludira na odzive prebivalcev, ki nimajo knjižnice. Kaj preostane uporabniku, ki nima izposojevališča v svojem lokalnem okolju? Sistem mu zagotavlja prost vstop v vsako javno knjižnico in ob registraciji tudi uporabo knjižničnega gradiva zunaj nje. Pomeni, da je solidarnost že vgrajena v delovanje splošnih knjižnic, ni pa gotovo, da bo z njo uresničena enakost dostopnosti knjižnične dejavnosti. Solidarnost naj bi podpirala najprej država z zakonsko podlago in primernim financiranjem knjižnične dejavnosti, tudi s poudarkom na zmanjševanju prepoznane neenakosti. Tem prizadevanjem se lahko pridružijo osrednje splošne knjižnice, nosilke odgovornosti za dostopnost knjižnične dejavnosti, in pokažejo, da zmorejo več kot le demonstracijo tega, kar omogoča sistem. Z razumevanjem in sprejemanjem poslanstva zmorejo tudi v kriznih časih odgovorno prispevati k ugledu svojega demokratičnega statusa in ga krepiti v okoljih, ki knjižnicam zaradi različnih vzrokov odtegujejo možnosti za razvoj knjižnične dejavnosti. Naklonjenost med uporabniki lahko pridobijo na različne načine, npr. z razdelitvijo knjižničnega gradiva v mreži izposojevališč, z uvidevnim poslovníkom,¹¹ z razporejanjem delavcev po

⁹ Obstaja tudi miselnost, da so knjižnice preproste za vodenje, tudi zato, ker imajo precej normativno, predpisano določeno delovanje, in zaradi primerov, ko »komisije« pri izbiri direktorjev dajejo prednost strankarski ali kakšni drugi všečni pripadnosti kandidata, in ne izobrazbi in poznavanju knjižničarstva, poslanstva splošne knjižnice, brez česar tudi ustvarjalnost nima pravega učinka. Za dopolnilno izobraževanje direktorjev slovenske splošne knjižnice porabijo kar precej časa in sredstev, vsekakor več kot za izobraževanje vodij svojih enot, kar lahko negativno učinkuje na dostopnost in enakost razvitosti izposojevališč.

¹⁰ Knjige so za uporabo. Vsakemu bralcu njegovo knjigo. Vsaki knjigi njenega bralca. Čuvaj čas bralca. Knjižnica je rastoči organizem.

¹¹ Veliko pomislekov pri organizaciji majhne krajevne knjižnice povzroča vprašanje njene gospodarnosti glede na njeno majhno tedensko odprtost. Velik materialni vložek, ki je slabo dostopen, je opravičljiv pomislek, ni pa nerešljiv. Novljan (2001, str. 65 in 76) v modelu najmanjše krajevne knjižnice predlaga organizacijo knjižnice, ki zunaj 20-urne tedenske navzočnosti bibliotekarja in dodatnih štirih ur za

knjižnicah in razdelitvijo pooblastil ter odgovornosti za naloge, ki zmorejo v okoljih demonstrirati intelektualno in etično raven knjižničarja.

Vprašalnik za raziskavo je prejelo pet osrednjih knjižnic in štiri osrednje območne knjižnice, ki imajo na svojem območju občine brez lastnega izposojevališča, ter tri osrednje knjižnice, ki imajo občine s podobnim številom prebivalcev kot občine brez izposojevališča, a s krajevno knjižnico. Navesti so morale podatke, ki bi približali njihova prizadevanja za dostopnost knjižnične dejavnosti za prebivalce teh občin. Pri zbiranju podatkov je nepričakovano nastalo nekaj težav. Nekatere knjižnice niso imele zbranih vseh podatkov. Med njimi ni bilo osrednjih knjižnic, ki imajo občine s krajevno knjižnico. Nekaj manjkajočih podatkov in popravkov podatkov je bilo pridobljenih na občinskih upravah in na ministrstvu, pristojnem za kulturo. Presenetile pa so tudi osrednje območne knjižnice, ki so dobile vprašanja o obisku prebivalcev iz občin, ki nimajo izposojevališča v svoji občini. Dve nista niti odgovorili, ena je poslala pojasnilo, da podatkov ne zbira, le ena pa je odgovorila s popolnimi odgovori na vsa vprašanja. Tako se je morala raziskava skrócić, a manjkajoči odgovori in pridobljeni podatki so vseeno dovolj zgovorni za njen namen.

Prvo raziskovanje dostopnosti knjižnične dejavnosti je segalo na področje financiranja, torej na področje prvega pogoja uresničevanja formalnih določil. Namen je bil odgovor na vprašanje, ali je prebivalcem občin brez lastnega izposojevališča kratena pravica do dostopnosti knjižnične dejavnosti v obliki odtegovanja njenega financiranja.

Preglednica 2: Financiranje knjižnične dejavnosti leta 2011

Lokacija OK Občina	Prebivalci	Eur država	Eur občina	Eur / prebivalec	Eur/član
OK Vrhnika					
1. Log - Dragomer	3575	4974	32.000	10,34	132,52
OK Lenart					
1. Sv. Trojica	2110	2956	31.250	16,21	153,39
2. Sv. Jurij	2079	2912	21.821	1,90	137,41
OK Ljutomer					
1. Križevci	3778	3324	42.336	12,09	86,97
2. Veržej	1291	1136	16.926	13,99	122,87

priredivte dopuša uporabo knjižnice s prostovoljsko asistenco za izposojno in vračanje knjižničnega gradiva, druženje občanov in njihovih društev. V izračun naložbe za ta model pa se je prikladla napaka: prava cena na prebivalca je 37.754,847 SIT (ibid, str. 69).

Lokacija OK Občina	Prebivalci	Eur država	Eur občina	Eur / prebivalec	Eur/član
OK G. Radgona					
1. Apače	3618	1628	28.449	8,31	43,15
2. Sv. Jurij/Šč	2867	1290	21.816	8,06	92,06
3. Radenci	5270	2371	39.303	7,91	56,39
OK Ormož					
1. Središče	2133	2661	32.427	16,45	129,48
2. Sv. Tomaž	2113	2599	31.209	16,00	189,93
KK*					
Bloke	1641	3387	23.290 (2.756)**	17,94	142,88
KK					
Loški Potok	1969	3785	6.252 (1.600)	5,91	108,77
KK					
Ribnica na Pohorju	1219	3054	15.848 (7.388)	22,16 ***	104,31

* KK pomeni krajevna knjižnica, ki jo država finančno podpre z dodatkom sredstev, poleg tistih, ki jih prejema vse OK za prebivalce svojih občin.

** V oklepaju so dodana sredstva, ki jih je občina porabila za vzdrževanje svoje krajevne knjižnice.

*** V izračunu so bila upoštevana še sredstva OK v višini 726 EUR; to je edina OK, ki je namenila KK tudi lastna sredstva.

Razen občine Radenci, ki izpolnjuje priporočeno število prebivalcev za samostojno občino, vse druge občine sodijo med 52 % tistih z manj kot 5000 prebivalci, dve od teh sodita med 12 % tistih, ki imajo manj kot 2000 prebivalcev, samo ena ima število prebivalcev, manjše od 1500, ki ga določa *Pravilnik o pogojih za opravljanje knjižnične dejavnosti kot javne službe* (2003) za ustanovitev krajevne knjižnice. Glede na strokovno določilo bi lahko devet občin iz vzorca imelo svojo krajevno knjižnico, glede na vlogo krajevne knjižnice in potrebe samoupravljanja lokalne skupnosti pa tudi občina z najmanjšim številom prebivalcev. Deset občin pa se je odločilo za drugačno organizacijo dostopnosti knjižnične dejavnosti. V dogovoru z osrednjo knjižnico sosednje občine financirajo v obliki soustanoviteljstva ali pogodbeno izvajanje knjižnične dejavnosti za svoje občane. Tako ne velja, da »... v desetih občinah prebivalci sploh nimajo

zagotovljene knjižnične dejavnosti« (Mreža, 2012¹²). Občanom teh občin je knjižnična dejavnost dostopna, finančno jo podpira tudi pristojno ministrstvo, ki višino sredstev za posamezno občino določa glede na prebivalca, doseženo oceno programa ter skladno z razpoložljivimi sredstvi, upošteva pa še povprečno stopnjo brezposelnosti v posamezni občini, občinam, ki imajo krajevne knjižnice, pa doda še sredstva za nakup 15 odstotkov naslovov publikacij v javnem interesu.

Zneski občin so pričakovano večji od državnih in zajemajo delež za nakup knjižničnega gradiva, za plačo knjižničarja in za materialne stroške, v tem primeru pa so izločena investicijska sredstva, ki jih občine, soustanoviteljice osrednje knjižnice, prispevajo za njeno posodabljanje. »Razlike med regijami glede na velikost BDP so velike, saj na primer samo dve regiji (osrednjeslovenska in podravska) ustvarita polovico (49,5 %), sama osrednjeslovenska regija pa več kot tretjino (36,1 %) celotnega nacionalnega BDP,« navaja statistika (Regionalni, 2006). Ob izračunavanju zneska za knjižnično dejavnost bi veljalo vsaj tem razlikam posvetiti več pozornosti, vsaj na državni ravni, da bi načelo enakopravnosti, pravica prebivalcev Slovenije do enakopravnega financiranja nalog, ki jih morajo občine na podlagi zakona zagotavljati svojim prebivalcem, zaživele v vseh okoljih. Zakaj so se občine odločile za tako obliko organizacije knjižnične dejavnosti, ne pa za lastno izposojevališče, raziskava ni preverjala, obstaja pa domneva, da med drugim zaradi pomanjkanja sredstev.

Primerjava porabljenih sredstev s porabo sredstev občin, ki imajo krajevne knjižnice, opozarja, da je največji pomislek pri organizaciji lastne krajevne knjižnice najverjetneje začetna investicija. Kasnejše, malo povečane stroške za delovanje, pa odtehtajo ugodnosti, ki jih ponujata lastna knjižnica in njena bližina in s tem večja uporaba knjižnične dejavnosti. Po drugi strani pa je razvidno, da krajevna knjižnica ni zagotovilo za kakovost niti enakost, če ni ustrezno organizirana in financirana, saj vsaj ena v obravnavanem primeru sodi med izposojevališča premične zbirke po svoji doseženi razvitosti.

Občinski prispevki so skupaj z državnim deležem na prebivalca pod državnim povprečjem, ki je 24,43 EUR na potencialnega uporabnika (Vodeb, Tizaj Marc, 2012, str. 9), povprečje na člana pa razen v dveh približanih povprečjih presega državno povprečje na člana; izračunanega je bilo 54,49 EUR na člana (ibid). Malo članov pomeni več sredstev zanje, ki pa ne zagotavljajo tudi bolj kakovostne in lažje dostopne storitve kot jih je deležno večje število članov. Malo članov v občini pomeni večjo verjetnost za nižje (posredne) učinke knjižničnega poslanstva. Po drugi strani pa ne gre spregledati

¹² Podobno velja za podobno izjavo v poročilu Slovenske splošne knjižnice danes (Novljan [et al.], 2011, str. 13), saj bi se morala nanašati na izposojevališče, ki ga občanom občinske oblasti niso zagotovile v njihovi občini.

učinka prispevka občin na samo osrednjo knjižnico, čeprav le kot njihov poziv/izziv za uresničevanje enakosti na raznovrstnem območju osrednje knjižnice. Le ena osrednja knjižnica je k zneskom za občane občin vzorca prispevala delež lastnih sredstev za krajevno knjižnico v »svoji« drugi občini. S tem pa seveda ni rečeno, da drugi uporabniki niso bili deležni učinkov lastnih sredstev osrednjih knjižnic, ki so bila vložena v izbrano področje osrednje knjižnice, a vsaj promocijskega učinka upoštevanja drugih v tem primeru ne gre spregledati. Eni izmed osrednjih knjižnic, ki ima le tri zaposlene (ob upravno administrativnem delavcu še dva knjižničarja), pa prispevek sosednjih občin soustanoviteljic tako rekoč zagotavlja minimalni kadrovske pogoje za obstoj. To je medsebojna solidarnost, ki pa ne uveljavlja enake dostopnosti knjižnične dejavnosti.

Naslednje področje zanimanja je bila uporaba knjižnične dejavnosti. Zbrani so bili osnovni podatki o dostopnosti knjižničnega gradiva in njegovi uporabi.

Preglednica 3: Dostopnost in uporaba knjižnične dejavnosti leta 2011

Občina	Št. knjižnič. gradiva v zbirki	Prirast knjižnič. gradiva	Št. članov	Št. obiskov	Št. izposoj. enot
Log - Dragomer	-	1126	279	-	-
Sv. Trojica	-	-	223 (24)*	2975 (247)	21.267 (887)
Sv. Jurij	-	-	180 (21)	3099 (181)	19.948 (224)
Križevci	1684	177	525	-	-
Veržej	234	128	147	-	-
Apače	-	-	697	-	-
Sv. Jurij/Šč	-	-	251	-	-
Radenci	-	-	739	-	-
Središče	11.448	294	271	2072	10.205
Sv. Tomaž	11.184	287	178	1327	6623
Bloke	9679	965	206	2360	8147
Loški Potok	4267	134	107	1543	4501
Ribnica na Pohorju	-	298	259	5302	18.829

* V oklepaju so dodani podatki o uporabi osrednje območne knjižnice.

Osrednje knjižnice imajo različne dogovore z občinami o izvajanju knjižnične dejavnosti in temu primerno se oblikujejo tudi knjižnične zbirke, v katerih knjižnično gradivo, ki je bilo pridobljeno za občane sodelujoče občine, ni vselej ločeno z inventarno številko, kot kažejo prazne rubrike. Tak način gradnje skupne knjižnične zbirke za občane sodelujočih občin včasih vodi do povečanja izbire vsebine, ko zmanjšano število izvodov na naslov lahko obogati skupno zbirko z dodatnimi naslovi. V primeru izbiranja naslovov in izvodov za ločeno zbirko knjižničnega gradiva krajevne knjižnice pa morajo knjižničarji več pozornosti nameniti potrebam okolja krajevne knjižnice oziroma njene občine, kar lahko prispeva k nakupu več izvodov na naslov. Tak način je sicer priporočljiv tudi v primeru skupne zbirke, saj se sicer lahko zaplete, če se občine odločijo za lastno krajevno knjižnico; knjižničarji težko v kratkem času oblikujejo dobro zbirko knjižničnega gradiva. Raziskava o nabavni politiki splošnih knjižnic (Novljan, 2011) pa prav tako opozarja, da knjižnicam finančna sredstva ne omogočajo vselej uveljavljanja načela enakosti v posodabljanju gradiva vseh postavitvenih skupin z novimi naslovi in v vseh izposojevališčih. To pa velja tudi za prirast leta 2011, ko so se sredstva za nabavo še zmanjšala. Pri tem so gotovo prizadete tudi krajevne knjižnice, čeprav je nakup za nje dodatno podprt s sredstvi države.

Raznovrstnost skupne knjižnične zbirke lahko prispeva k dvigu bralne kulture; večja ponudba naj bi pritegnila več obiskovalcev. Koliko so k obisku občanov brez izposojevališča v njihovih občinah prispevale knjižnične zbirke osrednjih knjižnic, je raziskava ugotavljala posredno, in sicer s pregledom članstva, pri čemer se je kot vabljalnost osrednje knjižnice poudarilo večjo izbiro knjižničnega gradiva v primerjavi s krajevno knjižnico, katere vabljalnost je izstopajoča bližina. K temu se ni prištelo članov, ki obiskujejo osrednjo območno knjižnico. Poslani podatki osrednje območne knjižnice le potrjujejo uporabo drugih knjižnic v mreži, ki se bodisi povezuje z uporabnikovimi večjimi in drugačnimi potrebami, lahko pa je njeno obiskovanje samo rezultat njene bližine. Ta osrednja območna knjižnica opaža tudi uporabo e-virov, podatek, ki ga potrebuje vsaka nabavna služba, ko se odloča o njihovi nabavi ali preklicu najema dragih e-virov ali ko načrtuje spremembo njihove promocije in učenja uporabe. Omenjena osrednja območna knjižnica pa je prav tako opozorila še na redke primer angažiranosti prebivalcev: občani ene izmed »njenih« občin brez izposojevališča si prizadevajo za ponovno obiskovanje bibliobusa oziroma za organiziran prevoz otrok za obisk te knjižnice.

Preglednica 4: Povprečna uporaba knjižnične dejavnosti

Občine	Člani %	Obisk/ član	Izposoja/ član
Log - Dragomer	7,80	-	-
Sv. Trojica	10,57	13	95
Sv. Jurij	8,66	17	111
Križevci	13,90	-	-
Veržej	11,39	-	-
Apače	19,26	-	-
Sv. Jurij/Šč	8,75	-	-
Radenci	14,02	-	-
Središče	12,71	8	38
Sv. Tomaž	8,42	7	37
SLO	24,20	20	51
Bloke	12,55	11	40
Loški Potok	5,43	14	42
Ribnica na Pohorju	21,25	20	73

Vse osrednje knjižnice in ena osrednja območna knjižnica vodijo podatek o številu včlanjenih prebivalcev iz občin, ki sodelujejo pri izvajanju njihove knjižnične dejavnosti. Razvidno je, da tudi občani, ki nimajo izposojevališča v svoji občini, izkazujejo potrebo po knjižnični dejavnosti. Izračunani odstotki včlanjenih prebivalcev kažejo, da nobena teh občin ne dosega slovenskega povprečja včlanjenih prebivalcev. Najbolj se približa občina Apače. Ima precej več članov kot preostali dve sodelujoči občini te osrednje knjižnice, čeprav vse tri občine prispevajo podoben znesek, njihovi prebivalci pa so deležni podobne pozornosti osrednje knjižnice pri obveščanju in prireditvah; primer, ki bi ga veljalo podrobneje proučiti za pridobitev napotkov pri razvijanju zanimanja za knjižnično dejavnost med prebivalci. Primerjava s krajevnimi knjižnicami pa nakazuje, da se članstvo lahko uspešno povečuje s krajevno knjižnico, primerno organizirano za potrebe okolja, ki lahko celo preseže povprečje izposoje ob manjšem vložku sredstev od slovenskega povprečja na prebivalca.

Knjižnice so odgovarjale na vprašanje, kako obveščajo prebivalce teh občin in koliko prireditev so pripravili zanje v osrednji knjižnici ali v njihovi občini. Večina osrednjih knjižnic prebivalce obvešča s splošnimi obvestili na svoji spletni strani, z osebnimi vabili izbranim posameznikom, z letaki, dostopnimi v osrednji knjižnici, namensko pa

nekatero občine občane obveščajo z obvestili prek lokalne radijske postaje in občinskega glasila, štiri pa z navedbo v programih občine; dve uporabljata tudi plakate, nobena pa gospodinjev ne obvešča z letaki. Skladno z Uredbo o osnovnih storitvah (2002) so vsem občanom dostopne storitve za samostojno uporabo knjižnice ter druge prireditve v osrednji knjižnici. Večina osrednjih knjižnic ne more ločevati podatkov o obisku teh prireditev po občinah, razen ob obisku šolarjev z določenih šol. Ti so najpogostejši in se vežejo na državno podprte aktivnosti ali na predstavitev bralnih projektov. Posebej organizirane prireditve za občane občin brez izposojevališča so redke, še redkeje so pripravljene v njihovi občini. Nobena knjižnica pa ni občanom npr. s predavanji v njihovi občini predstavila spletne strani svoje knjižnice, storitve Vprašaj knjižničarja, uporabe prosto dostopnih e-virov, celo domoznanska vsebina je bila predstavljena samo dvakrat. Samo ena osrednja knjižnica je odgovorila, da bo morda kakšno od predlaganih oblik uvedla, druge pa niso odgovorile, čeprav bi s takim načinom dela svoje storitve bolj približale občanom, povečale uporabo knjižnice na daljavo, gotovo pa bi izboljšale odnos občinske oblasti do knjižnične dejavnosti, o čemer poroča Jamnik Pocaht (2012, str. 6). So pa občanom s krajevno knjižnico bolj dostopne prireditve, saj osrednje knjižnice poskrbijo, da se vsaj z nekaterimi zanimivimi vsebinami zanje odvijajo tudi v krajevnih knjižnicah.

Glavna ovira pri uporabi knjižnične dejavnosti je oddaljenost, fizična in digitalna; slednja je, sklepajoč po izobraževanju uporabnikov, premalo poznana. To poleg števila članov nakazuje tudi njihov obisk. Člani brez izposojevališča v svoji občini osrednjo knjižnico obiščejo manjkrat kot je slovensko povprečje, a si zato pri posameznem obisku lahko izposodijo precej več enot knjižničnega gradiva. Verjetno ne samo zase, ampak tudi za druge družinske člane. S tem je zmanjšano število članov, a bolj pomembno sporočilo je, da je zmanjšan vpliv posameznika na izbiro knjižničnega gradiva, zmanjšan pa je tudi vpliv drugih možnosti, ki jih knjižnica ponuja za uporabnika, navsezadnje pa to pomeni manko za občino in knjižnico samo. Vsekakor pa bi osrednjim knjižnicam zbiranje in analiziranje vsaj osnovnih podatkov pomagalo pri načrtovanju izboljšanja storitev.

5 Razprava ali v povprečju se skriva neenakost

Zbrani podatki kažejo, da imajo v sistemu javnih knjižnic vsi državljani oziroma potencialni uporabniki možnost za obisk splošne knjižnice, a prebivalci, ki nimajo knjižnice, dostopne in organizirane skladno s standardi, so načeloma prikrajšani, med njimi še najbolj prebivalci občin brez izposojevališča; če ne za drugo, vsaj za javni demokratični prostor v svoji samoupravni skupnosti, ki je eden izmed pomembnih gradnikov razvoja občine in demokratičnega življenja v njej. Tega ne more na enaki kakovostni

ravni nadomestiti knjižnica v drugi občini. Preprosto že zato, ker občini nimata istega razvojnega programa niti enakih poudarkov v njem; verjetno so tudi razlike med kraji prispevale k združitvi občin oziroma k ustanavljanju novih. Če je krajevna knjižnica dobro upravljana, zmore prebivalcem ponuditi enako kakovost storitev z manj stroški zanje kot oddaljena večja knjižnica. Krajevna knjižnica lahko več prispeva k spoznavanju njihovih potreb in prebivalce lažje nagovarja k sodelovanju pri knjižničnem programu kot oddaljena osrednja knjižnica. Po standardu oblikovana knjižnična zbirka in knjižnični program vsako krajevno knjižnico določita za središče dostopnosti informacij in storitev na področju informiranja, kulture, izobraževanja, komunikacije in družbenega življenja v vsakem okolju. Knjižnica deluje za vsakogar v okolju le takrat, ko se knjižnični program izvaja na ravni potreb določene skupnosti. Pomeni, da vsebino in način dela krajevne knjižnice za vsak posamezni namen iz manifesta splošnih knjižnic narekuje njeno okolje, da prebivalci po svojih zmožnostih dosegajo najvišje ravni na vseh področjih poslanstva.

Sedanje potrebe prav v manjših krajih, kjer dejavnikov za te namene primanjkuje, narekujejo večjo promocijo knjižničnih storitev, ki bodo neposredno nagovarjale občane, in bolj učinkovito s prikazi dejavnosti kot lepe promocijske publikacije. Ob dobri zbirki knjižničnega gradiva in tehnološki opreми občani potrebujejo več kakovostnih, namensko načrtovanih aktivnosti za uporabo gradiva in aktivno sodelovalno družene prebivalcev. Že samo program knjižničnih prireditev v splošnih knjižnicah pokaže, da so te raznovrstnejše in pogostejše izvajane v osrednjih knjižnicah, kjer bogato izbiro dopolnjujejo še prireditve drugih ponudnikov, kot v krajevnih knjižnicah manjših krajev. A tudi tu so prebivalcem dostopnejše in ponujajo bolj načrtovano vsebino zanje kot za prebivalce občin brez izposojevališč. Pričakovane rednosti storitev ti prebivalci niso deležni niti pri kakovosti niti pri raznovrstnosti in zato so posamezniki in skupnost prikrajšani za vrednost knjižnice. Ta se izkazuje, kot pravi Svanhild (2005), v preprečevanju socialne izolacije posameznikov, v prispevku k javnemu prostoru kot družbene lastnine, omogočanju rabe javnega prostora, izobraževalni vlogi, gospodarskem vplivu, zdravju in splošni informiranosti, pravičnosti in v branju in pismenosti. Za slednje Doupone Horvat (2011) ugotavlja, da v socialno ogroženih okoljih, revnih glede knjižnične dejavnosti in drugih kulturnih dejavnikov, slabo pismeni otroci še bolj nazadujejo. In v Sloveniji se bralni dosežki po pokrajinah razlikujejo. Medtem ko četrtošolci v raziskavi bralne pismenosti v osrednji slovenski pokrajini dosegajo 541 točk, sta na dnu lestvice pomurska in koroška regija s 35 točkami manj, kar je skoraj enoletna razlika v učenju branja. Med temi kraji je tudi nekaj občin iz obravnavanega vzorca.

Primerjavi stanja krajevnih knjižnic obravnavanega vzorca s knjižničnim programom za organizacijo krajevne knjižnice za občino z manj kot 2000 prebivalci, ki predstavlja vsebino storitev za vse elemente poslanstva (Novljan, 2001, str. 59–70), sledi ugotovitev,

da se lahko število prikrajšanih prebivalcev povečuje tudi na račun krajevnih knjižnic, ki nimajo primernih pogojev za izvajanje programa. Zato bi morala država za vzdrževanje socialne države več pozornosti nameniti financiranju knjižnic; ne samo z zakoni za njihovo upravljanje, ampak z angažiranostjo za financiranje, ki preprečuje izključenost in neenakost državljanov.

Osrednje knjižnice ob pomoči osrednjih območnih knjižnic skrbijo, da so prebivalci deležni knjižnične dejavnosti čim bližje svojim bivališčem, saj imajo največ od nje tisti, ki jo imajo v bližini, dostopno brez večjih ovir, kot so dolga, celo nevarna pešpot, vezanost na prevozna sredstva ipd. Pri zapletenem dostopu, ki ga za pogosto zaznamujejo še velika poraba časa in potni stroški, se manj prebivalcev odloči za obisk knjižnice. Obiščejo jo ljudje, ki jim je obiskovanje knjižnice in razreševanje njihovih problemov z informacijskimi viri prešlo v navado in zaradi prepoznanih potreb z večjo odločnostjo premagujejo omenjene ovire. Njeni značilni uporabniki so npr. starši, ki jo obiščejo zaradi šolskih potreb svojih otrok. Kadar morajo ljudje obiskati knjižnice, se navadno odločijo za najbližjo domu ali tisto, ki je ob njihovi poti v službo, manjšina pa se poda tudi na daljšo pot do knjižnice, ki so jo za svojo označili zaradi možnosti izbire virov in storitev. Podatek, da imajo več obiskovalcev knjižnice z večjo izbiro, ki se navezuje tudi na pričakovanje uporabnikov, da bo potreba z večjo verjetnostjo zadovoljena, če ne z želenim, pa vsaj s podobnim gradivom, tukaj ne velja. Tako bi se odločali le prebivalci, ki imajo na podobni razdalji dve knjižnici, pravijo rezultati raziskav, ki jih je zbrala Koonz (1997, str. 56–58). Potrjujejo dober obisk knjižnice z dobro dostopno lokacijo, od 20 do 30 minut potovanja pa vpliva na manjši obisk knjižnice, čeprav ima večjo ponudbo, tako kot slabe prevozne možnosti, topografske in kulturne ovire. Navzočnost knjižnice poveča obisk, prav tako njena lokacija blizu bivališč, kar je še posebej pomembno za obisk otrok in skupin z nižjim materialnim statusom in izobrazbo. Obisk povečujeta tudi odnos skupnosti do knjižnice in družbena aktivnost prebivalcev v skupnosti. Te ugotovitve se potrjujejo tudi v slovenskem okolju. Povedo, zakaj je treba vsako krajevno knjižnico graditi kot ideal, z vso pozornostjo za njeno sodobno podobo v vsaki občini. Težko je verjeti, da krajevna knjižnica, organizirana in delujoča na podobni ravni kot osrednja knjižnica, ne bi zmogla privabiti večjega števila uporabnikov iz svojega okolja, kot jih sedaj privabijo osrednje knjižnice.

V Sloveniji načelno ni občine, v kateri prebivalci ne bi imeli dostopa do knjižnične dejavnosti, in verjetno tudi ne občine, ki ne bi imela vsaj nekaj uporabnikov knjižnične dejavnosti splošnih knjižnic. Za to skrbi formalno urejen sistem, ki ga finančno podpirata država in občina. Obe morata izpolniti svoje obveznosti, čeprav nimata lastne knjižnice. Prispevek nakažeta osrednji knjižnici oziroma knjižnicam, ki organizirajo knjižnico ali pa njenim prebivalcem omogočijo koriščenje knjižnične dejavnosti v sosednjih občinah. Medtem ko država razdeljuje sredstva z bolj ali manj enako mero za

vse, z nekaj posluha za pravičnost, pa se občine zelo različno odzivajo na programe osrednjih knjižnic. Razlike med občinami glede količine denarja na prebivalca, ki ga namenjajo za knjižnično dejavnost, so precejšnje, obstajajo pa tudi takšne, ki svojih obveznosti za dogovorjeno skupno dobro ne opravljajo redno, čeprav bi morale svojo osrednjo knjižnico podpreti, čeprav prebivalci izposojevališča nimajo na voljo v svoji občini, celo v primeru, ko prebivalci ne izkoriščajo možnosti za obisk osrednje knjižnice oziroma uporabo njenih storitev.

Pomanjkljivosti v financiranju, v (pre)majhni količini sredstev, ovira prebivalce, da bi knjižnico doživljali v popolnosti njenega poslanstva; še zlasti prvi vložek za njeno gradnjo bi morala podpreti širša skupnost, kot sta država in/ali pokrajina, saj, kot ugotavlja Koonz (2009), nizek skupinski dohodek odvrča prebivalce od knjižnice, ker imajo svoje prioritete potrebe. Šibko financiranje je povezano tudi z nekaterimi pomanjkljivostmi v organizaciji knjižnične dejavnosti in izpolnjevanju obveznosti. Na drugi strani pa nekatere pomanjkljivosti v delovanju osrednjih in osrednjih območnih splošnih knjižnic niso vselej povezane z denarjem. Njihov odnos do enakosti v dostopnosti knjižnične dejavnosti se npr. zrcali že v zbiranju podatkov o njeni dostopnosti za prebivalce določene skupnosti. Brez podatkov ne morejo izkazati niti svojega prispevka k solidarnosti neenakih. Brez podatkov nimajo prepričljivih argumentov za nagovarjanje oblasti in potrebne podlage za analizo lastnega dela in za kakovostno opravljanje svojih nalog. Na tem mestu se ne zagovarja birokratskega managementa z zbiranjem formalnih podatkov za prikazovanje uspešnosti v smislu tržnosti, a tudi nekateri formalni podatki vodstvu knjižnice povedo, v katero smer se mora knjižnica bolj potruditi, komu in čemu dati prednost, koga nagovoriti, komu se upreti ... Financerju in javnosti kažejo njeno profesionalno podobo, vzbujajo zaupanje in ju spodbujajo k sodelovanju. Prevečkrat je že bilo zapisano, da morajo knjižnice prepoznavati različnost, če hočejo doseči enakost, zato opravičilo z nekakšnimi formalnimi ovirami ne prepriča.¹³ Javna knjižnica ima družbeno dogovorjeno poslanstvo, ki ga izvaja po določenih dogovorjenih pravilih »za stabilizacijo izbire in optimizacijo odločitev«, kot nalaga Kovač (2012, str. 42) javnim ustanovam.

Knjižnica sodi v javni sektor, ki mora z gospodarnostjo in s kakovostjo storitev dokazovati upravičenost zaupanja javnega financiranja. Tudi obravnavani primer lahko s pomočjo slovenskega povprečja pokaže, da se je vložek vseh sredstev obrestoval kot gospodarna naložba; višina sredstev je zadoščala za nakup npr. polovice enote knjižničnega

¹³ Tako kot člana ne prepriča knjižničarjevo pojasnilo »Taka so pravila«, ko ob vrnitvi knjig zaprosi še za izposajo knjig, čeprav je pozabil člansko izkaznico, saj ve, da ga knjižničar pozna in ima o njem vse potrebne podatke za zaupanje; a mu ta prošnje vseeno ne odobri. Prosto po Žižku/Bergerju: »Če obstaja etika birokrata, potem je to njen zgleden primer.«

gradiva na prebivalca, uporaba, izposoja knjižničnega gradiva pa je primerljiva z nakupom šestih enot knjižničnega gradiva na prebivalca. Glede na ugotovljeno poslanstvo knjižnice in dostopne podatke pa obstaja dvom, da so se knjižnice učinkovito vključile v odpravljanje revščine, neenakosti in izključenosti v svojem okolju. Knjižnica, ki nima niti osnovnih podatkov o svojem okolju, deluje splošno. Če pa hoče s tem načelom dobro delovati, mora biti izredno bogata, kajti le vsem zagotovljena splošnost zmore uresničiti enake dostopnosti. To pa je nemogoče uresničiti, niti ni gospodarno, ne za družbo ne za posameznika. Za to ji je zaupana odgovornost, da to splošnost omeji s splošnostjo za določeno okolje. To med drugim pomeni, da daje prednost potrebam pred željami in da širi in odpira možnosti, tudi uporabe knjižničnega sistema in zunanjih virov informacij, za zadovoljevanje informacijskih potreb, ne samo s knjižnično zbirko, ampak tudi z informacijskim opismenjevanjem. Zakaj tak pristop, ponazori predstava, kakšno bi bilo založništvo, ki bi tiskalo knjige samo na zahtevo, in kakšno zbirko bi knjižnice zgradile, če bi kupovale le naslove, za katere bi kdo izrazil željo. Potrebe po različnih vsebinah bodo uporabniki z večjo verjetnostjo izražali v knjižnicah, ki jim je uspelo opredeliti dobre programe za posamezna področja svojega delovanja, kakršna so priporočena v manifestu za vsako knjižnico, tudi tisto v manjši občini. S takim načinom dela bodo med prebivalstvom krepile zavest o pomenu proste dostopnosti informacij (tudi dokumentov, ki so nastali s podporo javnih sredstev), na drugi strani pa oblikovale nabavno politiko, ki ne bo odvisna od »paketne« ponudbe knjig in neknjižnega gradiva zmagovalno tržnih založnikov.

6 Za konec spraševanje, premislek

Ali je bilo treba napisati ta prispevek? Ne ponavlja že znanega? Če opozori, da je treba pretehtati delovanje knjižnic, premisliti koncept financiranja, odločanja, v stroki pa najti odgovore na vprašanja, kako uresničevati koncept enake dostopnosti kakovostne knjižnične dejavnosti,¹⁴ ni bil zaman. Pokazal je, da sedanje oblike solidarnosti kot pomoč pri izpolnjevanju občinskih obveznosti ne zadostujejo ne na finančni ne organizacijski ravni, kar med drugim pomeni, da osrednja knjižnica ne more ustrezno nadomestiti odsotnosti krajevne knjižnice. Vsekakor pa taka solidarnost ne more biti dejavnik, ki nadomešča odsotnost ustavno zagotovljenih pravic. Knjižnica sodi med tiste dejavnike, ki ohranjajo živost prostora, preprečuje zapuščenost krajev, ki jih, kot pravi Bourdieu (2003, str. 65), »določa predvsem *odsotnost* – predvsem odsotnost Države in

¹⁴ Npr.: Uveljavljanje krajevne knjižnice v vsaki občini, čeprav ima manj kot 1500 ? oziroma 5000 prebivalcev?! –Vsaka krajevna knjižnica mora imeti svojega vodjo, ki bo primerno usposobljen za vodenje in upravljanje organizacijske enote, predvsem pa za sodelovanje z lokalno skupnostjo?!. – Javna objava rezultatov meritev razvitosti knjižnic?! – Pravičnik o zapiranju knjižnic?!- Ipd.

vsega kar iz nje izhaja, policije, šole, zdravstvenih ustanov, društev itn.«. Premislek, kaj spremeniti, v kaj spremeniti, kako povzročiti spremembe, da bo več prebivalcev deležnih koristi najbolj demokratične kulturne ustanove, da se bodo z informacijo, znanjem in optimizmom vključevali v družbeno stvarnost, spremlja knjižničarje vselej, saj knjižnica ni nikoli dokončana. Kot kaže, pa bo treba tudi sedaj, v družbi tveganja, ki jo zaznamujejo negotovost, celo malodušje in pomisleki, da zmore knjižnica kaj bistvenega prispevati k razreševanju problemov, najprej več pozornosti nameniti *razumevanju, sprejemanju in uveljavljanju poslanstva splošne knjižnice*, podobno kot leta 1991, in z managementom poskrbeti, da bodo njegove vrednote sprejeli v okolju, najprej pa vsi zaposleni v knjižnicah. Tehnokratski postopki, še manj predstavljanje formalne moči, ki se po nepotrebnem kdaj pa kdaj izkaže kot sredstvo večanja določene moči tudi v knjižnicah, ne bodo imeli uspeha. Beck (2009) priporoča okrepitev dejavnega sodelovanja zaposlenih, in sicer tako, da se pristojnosti za odločanje prenesejo na nižje ravni, da dobijo knjižničarji tudi v manjših knjižnicah priložnost, da se izkažejo. Za to pa potrebujejo jasno vizijo in začrtano strategijo razvoja knjižnice, visoke vrednote in etične standarde. S takim načinom dela zmorejo knjižnice uspešneje prepričevati svoje ustanovitelje in potencialne uporabnike. Sodelovanje z lokalno skupnostjo in izogibanje birokratskemu postopanju v poslovanju z uporabniki krepi ugled knjižnice v lokalni skupnosti (vsaj v manjših krajih se izkazuje vpliv takega poslovanja že zelo preprosto: z medsebojnim pozdravljanjem knjižničarja in domačinov tudi zunaj knjižnice), z njenim ugledom pa se krepi tudi odgovornost financerjev za njeno vzdrževanje.

Naj imajo majhne občine *svojo krajevno knjižnico*, čeprav ne dosegajo priporočene- ga števila prebivalcev za njeno ustanovitev? Glede na poslanstvo splošne knjižnice je lahko odgovor samo pritrdilen. Ne glede na razlike v potrebah in zmožnostih članov skupnosti »je temeljna struktura urejena tako, da vključuje potrebne institucije pravičnosti, tako da imajo državljani na voljo vsenamenska sredstva za usposabljanje in izobraževanje njihovih temeljnih sposobnosti ter pošteno možnost, da jih lahko dobro uporabijo /.../. Državljanom kot svobodnim in enakim osebam, ki se zavedajo svojih temeljnih pravic in svoboščin in so sposobne same prevzeti odgovornost za svoje življenje, je prepuščeno, da izkoristijo možnosti, ki so pošteno zagotovljene vsem,« pravi Rawls (2011, str. 219). V taki družbi je splošna knjižnica med pogoji za ustanovitev občine. Kadar premajhno število njenih prebivalcev ne more financirati svoje knjižnice, se naj občina ustanovi z večjim deležem prebivalstva ali pa naj se občini nameni toliko sredstev, da lahko vzdržuje krajevno knjižnic skladno s standardi. Če so se prebivalci odločili za samoupravljanje svoje skupnosti, potem potrebujejo več in večjo izbiro informacij ter javni demokratični prostor, ki dostopnost informacij zagotavlja vsem brez izključevanja zaradi drugačnosti, ki obstaja v vsaki skupnosti. Prispevek knjižnice pri družbenem informiranju, ki ga analizira Rubin (Novljan, 2010, str. 37, cv: Rubin, 2004), je za učinkovitost in uspešnost posameznikov in skupnosti preveč pomemben, da bi

lahko obstajale občine brez lastnega izposojevališča, in to v obliki krajevne knjižnice. Učinek njenega delovanja je, ob idejah, znanju, ki ga pridobivajo, tudi informacijska pismenost, s katero uresničujejo svoje temeljne pravice.

Krajevna knjižnica prav tako v vsaki skupnosti s svojim univerzalnim poslanstvom *opozarja na temeljne svoboščine in pravice* in nobena skupina ali oblast je ne sme izrabljati za krepitev svojega statusa.¹⁵ Po mednarodno sprejetem univerzalnem poslanstvu in s svojo univerzalno zbirko knjižničnega gradiva je prostor, v katerega so prijazno povabljeni vsi. Za manjše kraje, ki so zaradi pomanjkanja kapitala bolj oddaljeni od redkih kulturnih dobrin, pomeni splošna knjižnica uresničitev, simbolizacijo družbenega javnega prostora, ki ga nihče, niti kapital s svojo močjo, ne sme ogroziti. Bourdieu opozarja, »... da so tisti, ki nimajo kapitala, prisiljeni, da ostanejo bodisi fizično bodisi simbolno daleč od družbeno redkih dobrin, in obsojeni na to, da so v stiku z najbolj nezaželenimi in najmanj redkimi ljudmi in stvarmi« (2003, str. 72).¹⁶ Koncept pravne, socialne moderne države naj bi preprečeval elitno prilaščanje splošnih kulturnih dobrin in podpiral svoboden dostop in pretok informacij, da bi se državljani lahko aktivno in odgovorno vključevali v družbeno življenje in ne nazadnje v sprejemanje odločitev, ki razumno uresničujejo uporabo znanstvenih in tehničnih rezultatov, na uporabo katerih, kot pravi Beck (2009, str. 264), znanstveniki nimajo možnosti vplivanja in zato ne morejo odgovarjati za dejanske učinke rezultatov svojih raziskav.

Pomen knjižnice za *informacijsko pismenost*, ki vključuje kritično izbiro informacij za odgovorno ravnanje, narašča še z e-dostopnimi informacijami. Večina uprav že deluje na ravni e-uprave in izkorišča nove medije. Nove možnosti pridobivanja in uporabe informacij, ki jih tekoče ponuja informacijska tehnologija, navdušujejo, hkrati pa povzročajo kar nekaj težav v prizadevanjih posameznikov in organizacij, da bi novi mediji in nove možnosti za dostopnost in uporabo informacijskih virov dosegle svoje potencialne uporabnike; zahtevajo določene infrastrukturne pogoje, finančna sredstva za nakup, vzdrževanje in posodabljanje ter znanje za njihovo uporabo, v komunikacijskem procesu pa tudi sogovornika s podobnimi znanji. Še zlasti v manjših krajih je knjižnica center za digitalno učenje in komuniciranje, za premagovanje težav pri dostopnosti in uporabi e-virov, zmore se učinkovito vključiti v povezovanje lokalnih ustanov in poseči

¹⁵ Zato npr. ni primerno, da odprtje knjižnice blagoslovi duhovnik, če ob tem ni zagotovljena enaka možnost pripadnikom drugih verstev in laikom. To tudi ni skladno z ustavnimi določili, zato je tak način praznovanja slovesnega dogodka najbolje opustiti, da se ne izključujejo drugi.

¹⁶ Status moči, ki si ga gradijo ljudje s politično oblastjo ali kapitalom, omogoča prilaščanje raznih kulturnih dobrin in storitev in na njihovem seznamu je lahko tudi knjižnični prostor in njegove storitve. Zato se lahko npr. knjižnica ne gradi, se ukine, zasede, pri čemer si pomagajo tudi s politiko države, ki ne poseže v prilaščanje ali pa ga celo podpira s koncesijami in podobnimi ukrepi, ki gradijo prostorsko homogene skupnosti, kjer različnost ne šteje.

v uradniško upravljane skupnosti, ki se ne potrudi poučiti prebivalce o dostopnosti in uporabi javno dostopnih informacij.

Pomisleki o upravičenosti majhnih krajevnih so pogosto povezani s stroški, ki bi jih morala družba vložiti za njihov primeren razvoj, da bi lahko ohranjale oziroma pridobile nove člane, dodatne obiskovalce, na drugi strani pa s hitro naraščajočo zmogljivostjo tehnologije, ki uspešno posega v posredovanje oziroma dostopnost informacij. Nove tehnologije imajo poleg navdušencev vse več zagovornikov prosto dostopnih informacij, ker se s pojavom interneta po drugi strani njihova dostopnost tudi ogroža.¹⁷ Kakor je tehnologija v pomoč knjižnicam, pa lahko negativno vpliva na delovanje knjižnic, celo na njihovo izginjanje. Knjižničarji bi morali biti zato med prvimi pri zaščiti dosežene ravni socialnih in demokratičnih pravic, predvsem pa bi ne bi smeli nikdar izkazovati vrednotenja, da je delo v (majhni) krajevni knjižnici manj vredno od dela v osrednji knjižnici ali drugih vrstah knjižnic, da prinaša manj ugleda in družbene moči. Krajevna knjižnica je za knjižničarja, tako kot za prebivalce, priložnost rasti in zgled etičnega ravnanja, od zaposlovanja do opravljanja postopkov v procesih in storitvah. Zato pa bi moral imeti delavec, ki se s tem prepričanjem odgovorno vključuje v družbeno sodelovanje, določene zmožnosti, med katerimi Rawls (2011, str. 30–40) poudari »sposobnost za čut za pravičnost« in »sposobnost za pojmovanje dobrega«. S tem zmore prebujati uporabo knjižnice in med prebivalci razvijati mišljenje, da so »upravičeni naslavljeni zahteve na svoje inštitucije, da bi okrepili svojo vlogo dobrega« (ibid, str. 47).

Skozi obrambni spis za krajevno knjižnico je vodil *Manifest za splošne knjižnice* (1994), ki ga krajevna knjižnica zmore in mora uresničevati in pripomoči h krepitvi (standardne) podobe splošnih knjižnic, da bodo prebivalci lahko uresničevali, kot zapiše Novljan (2004, str. 36), državljanske pravice, dostopali do informacij javnega značaja, spoznavali etičnost delovanja (knjižnice), se informacijsko opismenjevali, vključevali v oblikovanje knjižničnega programa in vrednotili knjižnice z merljivimi pokazatelji za osebni razvoj in za razvoj skupnosti. V dobro države si je treba prizadevati, da bo državljanom dostopna njihova krajevna knjižnica, organizirana po strokovnih zahtevah enake dostopnosti in kakovosti za prosto dostopnost informacij, knjižničnega gradiva in storitev v vsaki občini. Prebivalci bodo imeli manjše stroške za njen obisk, boljšo

¹⁷ Knjižničarji, ki podpirajo prosto dostopnost dokumentov, ki jih včasih niti kupiti ne morejo, so dobili podpornike tudi med umetniki. Na razstavi *Draga umetnost* v Muzeju sodobne umetnosti v Ljubljani Mars, Medak in Čosić razstavljajo projekt *Umetnost kot infrastruktura: Javna knjižnica s citiranjem Deweya*: »Brezplačne šole in brezplačne knjižnice za vsako dušo.« Z njim opozarjajo na skrb za ohranitev javne knjižnice, ki v katalogu zgodovine sodi med pojave, na katere smo najbolj ponosni (<http://www.javna.knjiznica.org>).

izbiro gradiva in informacij v namensko oblikovani knjižnični zbirki, prihranili bodo čas za izbiro primerne gradiva, imeli bodo na voljo bodo imeli več namenskih prireditev z boljšo dostopnostjo in aktualno vsebino, lažje se bodo vključevali v skupnost in v knjižnični program. Občina bo pridobila javni prostor, imela bo več vpliva na oblikovanje knjižničnega programa (na vsebino, vrsto storitev, odprtost knjižnice ...), nje-na prepoznavnost se bo povečala, tudi na račun domoznanstva in promocije lokalne ustvarjalnosti in na račun družbeno aktivnega prebivalstva, ki bo pri odločanju in izvajanju občinskih in državnih razvojnih programov prispevalo svoj kritični pogled. Teh prednosti ne morejo bistveno zmanjšati pomanjkljivosti, kot so daljša čakalna doba in strošek za vire, ki so dostopni zunaj krajeve knjižnice, ali urnik z manjšo odprtostjo knjižnice; tudi zato ne, ker knjižničarji, ki poznajo in spoštujejo manifest splošne knjižnice, poskrbijo za predstavljanje in uporabo možnosti knjižnic in knjižničnega sistema z najmanj ovirami. Te prednosti lahko ogrozi le kratkovidna egoistična politika. Zato velja javnost pogosto opozarjati na pomen knjižnic in odgovorno vlogo knjižničarja pri uresničevanju njihovega poslanstva, podporo pa je lahko najti tudi v zagovorništvo na drugih strokovnih področjih.

Zahvala

Zahvaljujem se knjižnicam, ki so izpolnile vprašalnik, Marjanu Gujtmanu z Ministrstva za kulturo in občinam za dopolnitev podatkov.

Navedeni viri

- Applegate, R. (2010). *Managing the small college library*. Santa Barbara, CA: Libraries Unlimited.
- Beck, U. (2009). *Družba tveganja*. Ljubljana: Krtina.
- Bourdieu, R. (2003). *Sociologija kot politika*. Ljubljana: Založba* cf.
- Breznik, M. (2004). *Kulturni revizionizem*. Ljubljana: Mirovni inštitut.
- Doupona Horvat, M. (2011). *Bralna pismenost četrtošolcev v Sloveniji in po svetu*. Ljubljana: Pedagoški inštitut.
- Dular, A. (1991). Vloga, značaj in pomen muzejske knjižnice v sodobnem času. Strokovno posvetovanje ZBDS. Rogla, 26.–28. september 1991. *Knjižnica*, 35 (2–3), str. 39–46.
- Filo, B. (1992). Informacijska politika. *Knjižnica*, 36 (2), 9–27.
- Filo, B. (1991). Knjižnice in pedagoški sistemi. Strokovno posvetovanje ZBDS. Rogla, 26.–28. september 1991. V: *Knjižnica*, 35 (2–3), 17–30.
- Jakac-Bizjak, V. (1993). Upravljanje informacij v knjižnici. *Knjižnica*, 37 (3), 11–21.
- Jodek Pensa, D. (2008) *Znamka, njen ugled in varstvo*. Ljubljana: Uradni list RS.

- Koontz, C. M., Jue, D. K., in Bishop, B. W. (2009). Public library facility closure: An investigation of reasons for closure and effects on geographic market areas. *Library and Information Science Research*, št. 31, 84–91.
- Koontz, C. M. (1997). *Library facility siting and location handbook*. Westport, Connecticut; London: Greenwood Press.
- Kovač, B. (2012). Nobelovci. *Mladina*, 42, str. 35.
- Lang, J. (2012). Šola je branik pred družbo divjakov. (Intervju zapisala Tomažič A.). *Pogledi*, 3 (22), 18–19.
- Manifest o splošnih knjižnicah*. (1994). *Knjižničarske novice*, 5(1995)3. Priloga.
- Mreža splošnih knjižnic po občinah v letu 2011*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Center za razvoj knjižnic. Pridobljeno 28. novembra 2012 s spletne strani: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/>
- Novljan, S. (2010). Knjižnica za ustvarjalno učenje. V: *Posodobitev pouka v gimnazijski praksi. Knjižnično informacijsko znanje* (str. 13-110). Ljubljana: Zavod RS za šolstvo.
- Novljan, S. (2005). Knjižničarstvo. V Breznik, M. [et al.], *Knjižna kultura* (str. 84-160). Ljubljana: UMco.
- Novljan, S. (2001). Načrtovanje prostora za knjižnično dejavnost v lokalni skupnosti. V: *Načrtovanje gradnje in opreme knjižnic* (str. 5–80). Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica.
- Novljan, S. (2011). *Navadna knjižnična zbirka*. Ljubljana: samozaložba. Dostopno 13. septembra 2013 s spletne strani: <http://www.dlib.si/?URN=URN:NBN:SI:doc-HDPFV2MA>
- Novljan, S. (1991). Pokažimo se kot sodelujoči družabniki. Strokovno posvetovanje ZBDS. Rogla, 26.–28. september 1991. *Knjižnica*, 35 (2–3), 47–58.
- Novljan, S. (2004). Publikacije od javnoga značenja u slovenskim knjižnicama. . V: A. Belan-Simić in A. Horvat (Ur.), *Slobodan pristup informacijama*. 2. i 3. Okrugli stol o slobodnom pristupu informacijama, Zagreb, 10. prosinca 2002 (str. 34–45). Zagreb: Hrvatsko knjižničarsko društvo.
- Novljan, S. (1999). Splošnoizobraževalne knjižnice v mreži z matično službo ali brez nje? *Knjižnica*, 43 (1), 5–21.
- Ranganathan, S. R. (1963). *The five laws of library science*. Bombay: Asia Publishing.
- Rawls, J. (2011). *Pravičnost kot poštenost: reformulacija*. Ljubljana: Krtina.
- Rejec, R. (2011). *Slovenske občine v letu 2010*. Ljubljana: Statistični urad RS. Pridobljeno 4. decembra 2012 s spletne strani: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=3081
- Pičman, Štefančič, P. (2008). *E-domokracija*. Ljubljana: Uradni list RS.
- Pocajt Jamnik, T. (2012). Domoznanski projekti v Knjižnici Duplek. *Informator*. Glasilo Mariborske knjižnice, št. 128, 6–10.
- Regionalni bruto domači proizvod, Slovenija. (2006). Urad RS za statistiko. Pridobljeno 23. januarja 2012 s spletne strani: http://www.stat.si/novica_prikazi.aspx?id=2064
- Standardi za splošne knjižnice (za obdobje od 1. maja do 30. aprila 2015)*. (2005). Ljubljana: Nacionalni svet za knjižnično dejavnost.

- Slokar, R. (1991). Upravljanje knjižnične zaloge v slovenskih splošnih knjižnicah. Strokovno posvetovanje ZBDS. Rogla, 26.–28. september 1991. *Knjižnica*, 35 (2–3), 59–63.
- Splošna deklaracija človekovih pravic*. (1948). Generalna skupščina Združenih narodov, resolucija št. 217 A (III). Pridobljeno 8. januarja 2013 s spletne strani: <http://www.varuh-rs.si/index.php?id=102>
- Šircelj, M. (1991). Profesionalizacija in etični kodeks knjižničarja. Strokovno posvetovanje ZBDS. Rogla, 26.–28. september 1991. *Knjižnica*, 35 (2–3), 7–16.
- Pravilnik o osrednjih območnih knjižnicah*. (2003). Uradni list RS, št. 88.
- Pravilnik o pogojih za izvajanje knjižnične dejavnosti kot javne službe*. (2003). Uradni list RS, št. 73.
- Trajnostni razvoj organizacije: ekonomski, družbeno-politični in ekološki vidiki*. (2011). /Andrej Bertonec...et.al/. Ljubljana: GV Založba.
- Ustava Republike Slovenije*. (1991): Ljubljana: Državni zbor.
- Uredba o osnovnih storitvah knjižnic*. (2003). Uradni list RS, št. 115.
- Vidiček, M., Novljan, S. (2010). Uporabnost metod GIS pri načrtovanju knjižničnih storitev. *Knjižnica*, 54 (1–2), 17–38.
- Vidmar Horvat, K. (2006). *Globalna kultura*. Ljubljana: Študentska založba.
- Vodeb, G. (2013). Pregled stanja splošnih knjižnic v letu 2011. (2013). *Knjižničarske novice* 22(10), 1–2.
- Vodeb, G., Tizaj Marc, D. (2012). *Slovenske knjižnice v številkah. Splošne knjižnice*. Ljubljana: Narodna in univerzitetna knjižnica. Pridobljeno 21.januarja 2012 s spletne strani: <http://cezar.nuk.uni-lj.si/analize/index.php>.
- Zakon o knjižničarstvu*. (2001). Uradni list RS, št. 87.

dr. Silva Novljan

Rocenska 35, 1000 Ljubljana

e-pošta: silva.novljan@telemach.net